

Forside

Eksamensinformation

HDAK04361E - Speciale - Kontrakt:157150 (Asta Olivia Bekhøi Løgstrup)

Besvarelsen afleveres af

Asta Olivia Bekhøi Løgstrup
htm428@alumni.ku.dk

Eksamensadministratorer

NorS Studieadministration
nors-studieadm@hum.ku.dk

Bedømmere

Anders Juhl Rasmussen
Eksaminator
ajr@hum.ku.dk
☎ +4535335416

Louise Mønster
Censor
louise@ikl.aau.dk

Besvarelsesinformationer

Titel: Når kreative omveje bliver til genveje: En aktørnetværk-teoretisk undersøgelse af forandring i et skriveværksted for mennesker med efterfødselsreaktion

Titel, engelsk: When Creative Detours become Shortcuts: An Actor-Network Theoretical Study of Transformation in a Writing Workshop for People with Postpartum Reactions

Antal tegn: 143969

Antal normalsider: 59,98

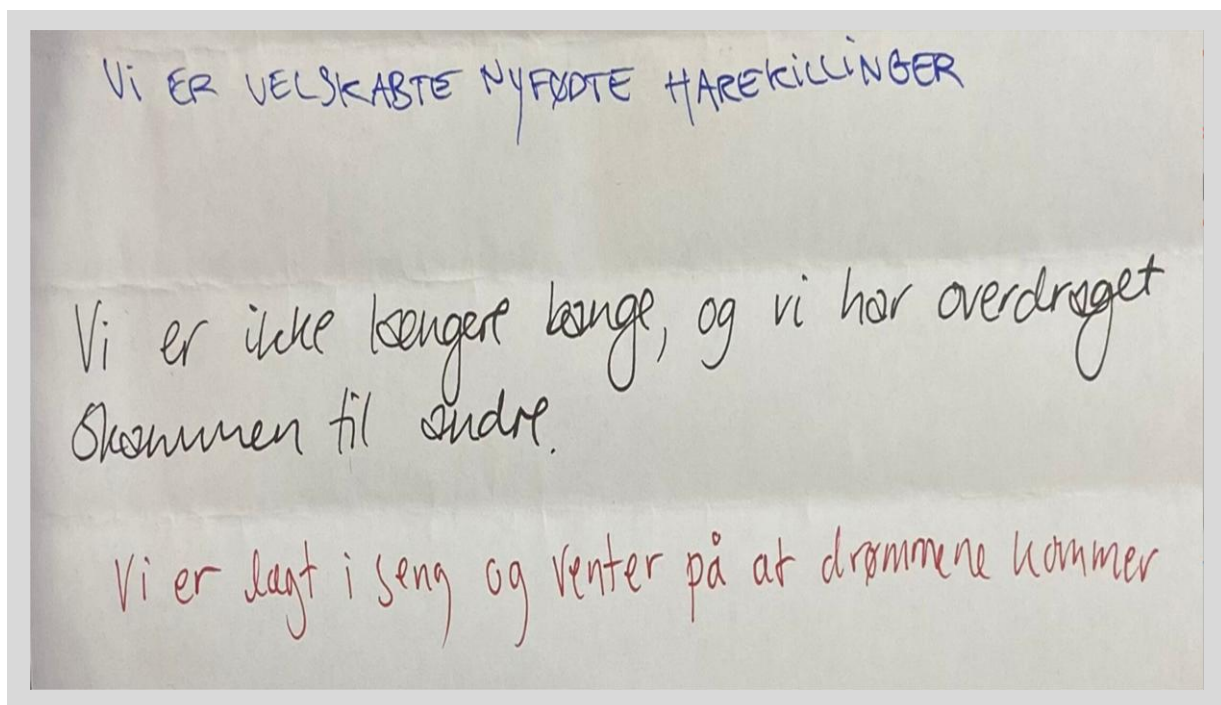
Tro og love-erklæring: Ja

Indeholder besvarelsen fortroligt materiale: Nej

Har du husket at inkludere den obligatoriske deklaration for brug af Generativ AI i din besvarelse?:

Må besvarelsen gøres til genstand for udlån: Nej

Ja

Vi ER VELSKABTE NYFØDTE HAREKILLINGER

Vi er ikke længere bange, og vi har overdraget
Skammen til andre.

Vi er lagt i seng og venter på at drømmene kommer

Når kreative omveje bliver til genveje

*En aktørnetværk-teoretisk undersøgelse af forandring i et
skriveværksted for mennesker med efterfødselsreaktion*

Asta Olivia Bekhøi Løgstrup

Vejleder: Anders Juhl Rasmussen

Afleveret den: 31/5-2026

Universitet: Københavns Universitet

Institut: Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab

Uddannelse: Dansk

Forfatter: Asta Olivia Bekhøi Løgstrup

KU-ID: htm428

Speciale-ID: 157150

Titel: Når kreative omveje bliver til genveje: En aktørnetværk-teoretisk undersøgelse af forandring i et skriveværksted for mennesker med efterfødselsreaktion

Vejleder: Anders Juhl Rasmussen

Afleveret den: 31/5-2026

Antal tegn: 143969

Antal normalsider: 59,98

Forside: Eget foto fra den sidste værkstedsgang. Et uddrag af den kollektive skriveøvelse.

Abstract

This thesis investigates how the participants in the intervention “Writing Workshop for People with Postpartum Reactions” (2026) experiences facilitated creative writing as both social and aesthetic practice and how their experiences can be understood as causes of transformation. The intervention within the University of Copenhagen’s interdisciplinary research in narrative medicine which was facilitated by author Fine Gråbøl was a six-week creative writing workshop counting eight female participants who had experienced different forms and degrees of postpartum reactions.

The thesis is based on ethnographic fieldwork consisting of participant observation, field notes, semi-structured interviews, questionnaires and texts produced by the participants. The theoretical foundation of the thesis is primarily Bruno Latour’s Actor-Network-Theory (ANT) and Rita Felski’s postcritical literary theory in which she adapts ANT as well. Through this theoretical lens, the thesis examines how the relations between human and non-human actors shape the participant’s transformative experiences within the writing workshop.

The analysis is structured around three central actors in the writing workshop: the writing process, the texts and the workshop’s rules and framing. Firstly, it shows how the writing process influenced by a strict time frame, functioned as an actor that seemingly “took over” the participants and enabled new forms of insight and refiguration of experience. Secondly, the texts acted in various ways, emerging as generators of experiences such as increased self-understanding, expanded perspective, acknowledgment, a strong sense of community, and achieving a new communicative register. And thirdly, the workshop’s rules and framing such as the overall aesthetic distance, the rule of “the silent author” and the guided writing exercises, are shown to be important actors in enabling a more indirect engagement with difficult experiences that can lead to new insights, while also fostering a sense of acknowledgement, emancipation and protection.

The thesis contributes to existing research by proposing a relational understanding of the transformative potential of creative writing workshops, where transformation is not seen located as solely within the participants but emerges within a complex network of human as well as non-human actors.

Indhold

Indledning	4
Problemformulering, empirisk afsæt og erkendelsesinteresse	6
Opbygning	7
State of the Art: eksisterende forskning på området	8
Metodisk tilgang og empiri	13
Om skriveværkstedet og dets kendetegnende struktur	13
Deltagergruppe: mennesker med efterfødselsreaktion	15
Metodiske overvejelser og tilgange til dataindsamling	16
Etiske overvejelser	18
Analyse	19
Kort præsentation af evalueringens overordnede resultater	19
Introduktion til analysen	19
Analysens første del: Skriveprocessen som aktør	21
Grebet af skriften: at skrive sig selv og sin erfaring frem på ny	23
Relationen mellem tidsramme og skriveproces	25
Delkonklusion: skriveprocessen som aktør	27
Analysens anden del: Teksten som aktør	27
Teksten som overgangsobjekt: at læse sig selv og sin erfaring	28
Tekster der udvider: at blive klogere gennem det fremmede	29
Tekster der trøster: rum for anerkendelse	34
Den kollektive stemme: når tekst skrives i et fællesskab	37
Tekster der taler: nye kommunikative muligheder	40
Delkonklusion: Teksten som aktør	42
Analysens tredje del: Regler og rammer som aktører	42
Æstetisk distance: Når kreative omveje bliver til genveje	43
Reglen om ”den tavse forfatter”: en måde at frisætte, beskytte og åbne	46
Ramme for form: det kendte i nye scener	48
Delkonklusion: Regler og rammer som aktører	51
Perspektivering til evaluering af skriveværksted for mennesker i fertilitetsbehandling	51
Begrænsninger for undersøgelsen og eventuelle udviklingsmuligheder	59
Konklusion	61
Bibliografi	64

Indledning

”Når vi læser hinandens tekster, kan vi pludselig se det, som ellers er usynligt. Hvad bor inde bag dit bryst, under dine øjne, hvordan synes du farven rød føles, hvad lægger du først mærke til, når du bevæger dig rundt i en have, virker synet af kunst beroligende, er der nogen, der har taget drømmene fra dig? Det kan jeg ikke se, pludselig er det til at læse, prøve at forstå. Måske så du det heller ikke selv, inden det stod på papiret, før du begyndte at forme et sprog?” (Rieder og Nathan 2024, 67)

De citerede forfattere, Anna Rita Rieder og Sebastian Nathan er begge digtere, der har undervist skrivegrupper i forbindelse med projektet REWRITIMIZE, et kvalitativt forskningsprojekt på Psykiatrisk Center Amager, der siden 2017 har udviklet skrivegruppeforløb ledet af skønlitterære forfattere som del af den psykiatriske behandling i Region Hovedstadens Psykiatri (Bundesen og Rosenbaum, REWRITIMIZE: Kreative skrivegrupper som del af den psykiatriske behandling 2021, 186). Citatet peger imidlertid ikke kun på erfaringer, der er er knyttet specifikt til skrivegrupper i psykiatrien, men måske snarere på noget mere alment om at være en del af et skrivefællesskab i det hele taget: om at få adgang til andres indre igennem en ydre form, om skrivningen som redskab til indsigt og erkendelse og om erfaring som noget, der kan blive synligt og delbart gennem skriften. Nærværende speciale rejser i tillæg til dette projekt et centralt spørgsmål om, hvordan sådanne erfaringer kan forstås og anskues, når skrivefællesskabet etableres i en sundhedskontekst, der er løsrevet fra sundhedssystemets behandlingspraksis.

Indenfor forskningsfeltet ’litteratur og sundhed’ har man de seneste år set en øget opmærksomhed på faciliteret kreativ skrivning som led i rehabilitering og understøttelse af mental trivsel hos udvalgte patientgrupper. Flere forskningsindsatser peger også i en dansk kontekst på, at den faciliterede kreative skrivning, rummer et særligt terapeutisk potentiale. Samtidig forløses dette potentiale ikke ved at forstå skrivningen som medicinsk eller psykologisk behandling. Nærmere er det måske netop i kraft af, at den ikke direkte anvendes som behandling, at den kan virke lindrende, helende eller sundhedsfremmende i en eller anden udstrækning. Nærværende speciale vil beskæftige sig med et skriveværksted for mennesker med efterfødselsreaktion, der netop ikke er rammesat som terapeutisk forløb, men som er en intervention under Københavns Universitets tværfaglige forskning inden for narrativ medicin;

et felt, der blandt andet er optaget af spørgsmålet om, hvordan man kan styrke patienters evne til at håndtere egne sundhedsudfordringer, for eksempel igennem kreativ skrivning.

Litteraturforsker Dan Ringgaard formulerer med en vis tagen afstand til ideen om litteraturen som nytteobjekt: "Litteraturen skal hverken skrives eller læses som opbyggelig, kun sådan kan den muligvis være det." (Jespersen, Gammelgaard og Uldbjerg 2021, 18). Ringgaard kan til en vis grad siges at være repræsentant for et autonomi-orienteret og anti-instrumentelt litteratursyn, der insisterer på, at litteraturen ikke bør forstås som terapeutisk, opbyggelig eller formålstjenstlig. Snarere bør dens kvalitet tænkes som dens modstand mod at blive gjort til middel, dens autonomi (ibid., 230).

I den mere eller mindre modsatrettede ende, finder man professor i intern medicin ved Columbia University, læge og ph.d. i litteratur, Rita Charon, der har givet navnet til det interdisciplinære felt, som på dansk betegnes *narrativ medicin*: en narratologisk, litteraturteoretisk og fænomenologisk orienteret ramme for medicinsk praksis (Rasmussen 2017, 11-12), der beskæftiger sig med litteraturen som et givtigt instrument i blandt andet at styrke refleksionen, selvbevidstheden og empatien hos sundhedsprofessionelle gennem opøvelse af såkaldte narrative kompetencer. Hos Charon er der så at sige ingen kvaler med at pege på litteraturens anvendelighed i at træne klinikeres blik for det partikulære ved den enkelte patients fortælling, med det formål at styrke klinisk praksis i empati og etik, men også i effektivitet (Charon 2001).

Litteraturteoretiker Rita Felski befinder sig i sin postkritiske litteraturteori et sted mellem disse yderpunkter i spørgsmålet om litteraturens brugspotentiale. Felski afviser ingenlunde, at litteraturen har en vis anvendelighed, men hun afviser en brugstænkning, der er nytteorienteret og ensidig. I stedet advokerer hun for en dialogisk forståelse af mødet mellem tekst og læser, som ikke underkender litteraturens særegne æstetiske værdi. Felski er i sit litteratursyn inspireret af Bruno Latours aktør-netværksteori og forstår dermed litteraturen som en aktør, der opnår agens igennem dens forbindelser til andre ting: forfattere, forlag, følelser, materielle objekter og ikke mindst læsere (Felski, Forord 2019, 9). Felski har ingen eksplicit interesse i litteraturens brugspotentiale ind i en sundhedskontekst, men anerkender dens mere grundlæggende evne til at tale til forskellige interesser og ønsker, dens "(...) kamæleonlignende evne til at påtage sig mange forskellige roller og funktioner." (ibid., 10). For Felski er litteraturen og vores møder med den dog kendetegnet ved en kompleksitet og en

uforudsigelighed, der har lige så komplekse og uforudsigelige virkninger, og som på én gang kan være af følelses- og erkendelsesmæssig karakter (Felski, Introduction 2008, 8-11).

Nærværende speciale skriver sig ind i et spændingsfelt mellem disse positioner, idet det på den ene side – i forlængelse af Charon og narrativ medicin – bygger på en grundantagelse om, at litterære praksisser *kan* have betydelig effekt på refleksion, erkendelse og trivsel hos de deltagende i skriveværkstedet. Samtidig vil analysen vise, at litteraturens sundhedsfremmende potentiale ikke forløses gennem en formålsorienteret ramme for skriveværkstedet, men nærmere ved, at der er tale om en social og æstetisk praksis, hvor teksterne langt fra er enerådende aktører ”på scenen”. I den forstand læner specialet sig i langt højere grad mod den heteronome litteraturteoretiker Felski, end mod den autonome Ringgaard.

Problemformulering, empirisk afsæt og erkendelsesinteresse

Specialets genstand for analyse, er en intervention ved Københavns Universitets tværfaglige forskning inden for narrativ medicin under titlen ”Skriveværksted for mennesker med efterfødselsreaktion”. Interventionen blev til i et samarbejde mellem lektor Anders Juhl Rasmussen, ”writer-in-residence” ved Københavns Universitet Fine Gråbøl og Landsforeningen Sind og Fødsel, og der var tale om et seks-uger langt forløb, hvor de otte deltagende hver mandag eftermiddag mødte op i to timer til et skriveværksted faciliteret af Fine Gråbøl. Her indgik deltagerne i en praksis med tre centrale aktiviteter: fælles nærlæsning af korte uddrag fra skønlitterære tekster, egen tekstproduktion ud fra en stillet skriveøvelse og feedback fra både facilitator og de øvrige deltagere på de højt læste tekster. Formålet med skriveværkstedet var todelt: dels at undersøge kreativ skrivnings virkning på deltagernes eget velbefindende, dels at skabe et audiovisuelt produkt i form af indlæsninger i et lydstudie og grafisk animation, der både vil kunne række ud til andre i lignende situationer men også give sundhedssystemet et dybere indblik i, hvordan efterfødselsreaktioner og udfordringer ved forældreskabet i det hele taget, opleves indefra. Det var ingen forudsætning, at de deltagende på forhånd havde beskæftiget sig med litterær praksis af nogen art, men det var til gengæld en betingelse, at de på et tidspunkt i deres liv havde oplevet en efterfødselsreaktion.

Dette speciale udgør en evaluering af, hvordan deltagerne i det omtalte forløb har oplevet egen deltagelse, samt hvilket selvoplevet udbytte, deltagerne tillægger skriveværkstedet i relation til deres sundhedstilstand. Undersøgelsen er styret af spørgsmålet om, hvordan deltagerne oplever den faciliterede kreative skrivning i spændingsfeltet mellem æstetisk og

social praksis, og yderligere, hvordan disse oplevelser kan forstås som årsager til forandring. Betegnelsen 'forandring' har på én gang den ulempe og den fordel, at den er diffus og flertydig. I dette speciale forstås *forandring* ikke som et objektivt og kvantitativt målbart resultat, men i nogle tilfælde som en påbegyndt bevægelse eller åbning mod noget nyt, i andre som en forandret måde at forstå sig selv, sine erfaringer eller sin omverden. I forlængelse heraf synes det væsentligt at nævne, at specialet generelt knytter an til et bredt psykosocialt sundhedsbegreb, som det er defineret ved WHO: "Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity." (World Health Organization: Health and Well-Being u.d.). Denne måde at forstå sundhed på, er netop inkluderende i forhold til specialets grundlæggende erkendelsesinteresse, der retter sig mod hvordan almenmenneskelige erfaringer som genkendelse, refleksion, erkendelse og perspektivudvidelse opstår og får betydning i en sundhedskontekst.

Specialets empiri udgøres af feltnoter fra alle seks sessioner, affotografering af deltagernes tekster, indledende og opfølgende spørgeskemaer udfyldt af samtlige deltagere og semistrukturerede interviews af mellem en halv og en hel times varighed med fire deltagere samt facilitator. Feltarbejdet tog udgangspunkt i en grundantagelse om, at den positive effekt forløbet potentielt ville have på deltagerne, dels ville afhænge af de litterære praksisser, af det at skrive og læse, læse højt og lytte, dels af det, jeg vælger at kalde: *at læse andre og lade sig blive læst*. At læse, skrive og tolke *tekster* er én del af praksissen, men min påstand er, at den også indeholder et element af at blive læst, genkendt, påkaldt som *menneske* igennem andres tekster, læsninger og perspektiver. Deltagerne har så at sige både mulighed for at møde sig selv og hinanden gennem teksterne, og antagelsen var, at der i dette krydsfelt mellem at læse og skabe tekst, samt møde og læse hinanden *gennem* tekst, ville opstå gode betingelser for positiv forandring hos de deltagende.

Opbygning

Nærværende speciale er således en evaluering af en intervention, der primært hviler på etnografisk feltarbejde. Specialet beskæftiger sig med et rigt og selvgenereret empirisk materiale, og med en intention om at fremhæve specialets egenart samt dets ønske om at analysere og beskæftige sig med empirien så indgående som muligt, har jeg aktivt fravalgt et traditionelt teoriafsnit. Dette handler dels om at lade formen afspejle, at empirien løbende har

været med til at forme og aktivere de begreber og perspektiver, der bringes i spil, dels om et mere kompositorisk prioriteringsvalg. Et selvstændigt teoriafsnit ville optage betydelig plads i specialet, hvilket kunne have den konsekvens, at de empiriske analyser og fund, der er opstået gennem arbejdet med materialet, ville miste den tyngde, jeg mener, de bør have. Derfor vil der nærmere være tale om en organisk inddragelse og uddybelse af teori dér, hvor den får relevans i forhold til empirien. Dette betyder dog ikke, at indsamlingen af empiri har været uden teoretisk bias. Relativt tidligt i feltarbejdet, besluttede jeg mig for en teoretisk fundering i Bruno Latours aktørnetværk-teori (ANT), hvilket naturligvis har haft indflydelse på både mine observationer i skriveværkstedet, og i min måde at udforme spørgeskemaer og interviewguides.

Med dette klarlagt, ønsker jeg at gøre rede for specialets overordnede opbygning. Dette indledende afsnit, vil efterfølges af et oprids af eksisterende forskning på området, der vil lede til et afsnit over specialets metodiske tilgange og overvejelser. Herefter følger analysen, der vil afspejle, at målet for evalueringen nok er at fremhæve deltagerperspektivet, men især at undersøge de relationer og netværk, hvori deltagere, tekster, øvelser og facilitering gensidigt former hinanden og muliggør bestemte forandrende erfaringer. Analysen er med forankring i Latours ANT og Felskis adaptering heraf, struktureret omkring tre aktører i skriveværkstedet: skriveproces, tekster og rammer/regler. Disse vil undersøges som centrale aktører i de forandringsskabende processer i skriveværkstedet. Afsluttende perspektiveres analysens fund til en sammenlignelig evaluering af et skriveværksted for mennesker i fertilitetsbehandling med henblik på at fremhæve specialets bidrag, såvel som anerkende dets begrænsninger.

Med dette afsæt placerer specialet sig i et voksende forskningsfelt, der beskæftiger sig med litteraturens betydning og virkning i sociale og sundhedsmæssige sammenhænge. I det følgende gives derfor et overblik over relevant eksisterende forskning på området. Formålet er dels at skabe et overblik over den aktuelle forskning i dansk kontekst, dels at præcisere specialets placering i feltet.

State of the Art: eksisterende forskning på området

Skrivning som redskab til at forbedre mental sundhed, er langt fra et nyt initiativ. Det har en lang historie og er bredt omtalt i psykologiske lærebøger, som havende en terapeutisk værdi (Nyssen, et al. 2016). Der findes flere forskellige tiltag og traditioner relateret til skrivning i sundhedskontekster, herunder ekspressiv skrivning, hvor man primært opfordrer de skrivende

til at 'give slip' og 'åbne op' omkring deres store følelsesmæssige oplevelser (Baddeley og Pennebaker 2011, 85-86), terapeutisk/refleksiv skrivning, hvor tanken er, at man med refleksionen som styrende katalysator for skrivningen, kan muliggøre en undersøgelse af 'hvad man ved, men ikke ved, man ved' (Bolton 2009, 752) og faciliteret kreativ skrivning, som er den skrivepraksis, nærværende speciale beskæftiger sig med. Den kreative skrivning adskiller sig fra de andre traditioner ved ikke at være faciliteret af sundhedspersonale, men af litterater eller forfattere. Traditionen udspringer af de amerikanske litteraturuddannelser i det 20. århundrede og forfatterskolerne i det 21. århundrede, der interesserer sig for form og litterære kvaliteter frem for tematiske udsagn (Jespersen, Gammelgaard og Uldbjerg 2021, 17).

Forfatter Pablo Llambías, der har faciliteret skrivegrupper i forbindelse med REWRITIMIZE-programmet samt skriveværksteder for blandt andet kræftramte i forbindelse med interventioner hos Syddansk Universitet, beskriver netop, at skrivekunstundervisningen, heller ikke i en sundhedskontekst handler om at sætte ord på eller komme ud med sine følelser, som det primært er hensigten med eksempelvis den ekspressive skrivning, men om *hvordan* man sætter ord på dem (Llambías, Der er ingen forskel på at undervise mennesker med kræft og mennesker uden kræft i skrivekunst 2017, 51). Det er ikke bare en observation fra en reflekteret forfatter, men et efterhånden veletableret perspektiv på faciliteret kreativ skrivning i sundhedskontekster, at den potentielt terapeutiske effekt af sådanne indsatser, forløses af et fokus på kreativitet, skriveproces og -teknik frem for på ekspressivt indhold (Harthill, et al. 2004; Neilsen 2015; Friedrichsen, Nielsen og Juhl 2025).

I 2016 udarbejdedes et systematisk review, der blandt andet havde til formål at undersøge den kliniske effekt af terapeutisk skrivning (som i denne sammenhæng omfattede både ekspressiv og kreativ skrivning) for mennesker med langvarige sygdomme. Her undersøgtes både individuel ikke-faciliteret ekspressiv skrivning og faciliteret skrivning, hvor studier af den ikke-faciliterede individuelle skrivning var i overtal. Grundlæggende konkluderede forfatterne, at der var begrænset evidens for effekt af ikke-faciliteret ekspressiv skrivning hos personer med langvarige sygdomme, mens de fremhævede relevansen af yderligere forskning af de faciliterede skriveforløb for at danne evidensgrundlag for deres potentielle effekt (Nyssen et. al 2016; Nielsen og Rasmussen 2021).

Det systematiske review udarbejdet af Nyssen et al., bygger på en sundhedsvidenskabelig evidenslogik, hvor effekten af en intervention primært vurderes ud fra en systematisk indsamling af viden, indhentet gennem randomiserede, kontrollerede studier med henblik på at

identificere mål- og generaliserbare effekter (Nielsen og Rasmussen 2021, 164-165). I dansk kontekst findes der ingen tilsvarende reviews. Derimod har der været en række interventionsstudier, særligt under en forskningsindsats ved Syddansk Universitet (SDU). Narrativ medicin er siden Charon og hendes kollegaer på Columbia University begyndte at udvikle metodologien, kommet til at omfatte ikke bare undersøgelser af, hvordan metoderne kan gavne sundhedspersonale, men også deres patienter (Hansen, et al. 2019, 169). Ved SDU har man primært undersøgt faciliteret kreativ skrivning i sundhedsregi gennem kvalitative tilgange, der har givet værdifuld indsigt i, hvordan det kan have betydning for forskellige deltagergrupper og deres rehabilitering. Blandt andet har pilotprojekter afprøvet kreativ skrivning som supplement i rehabilitering for mennesker med kræft (Hansen et. al. 2019; Zwisler et. al. 2017) og for mennesker med kronisk alkoholafhængighed (Hellum, Jensen og Nielsen 2017; Tarp, Hellum og Rasmussen 2019). Af begge pilotprojekter blev der foretaget evalueringer, der ligesom nærværende speciale var baseret på etnografisk feltarbejde og havde fokus på deltagernes selvoplevede udbytte (Andersen, et al. 2022, 2). Evalueringerne pegede på, at den faciliterede kreative skrivning kunne fungere som et positivt supplement i rehabilitering, der blandt andet havde potentialet til at øge livskvalitet og styrke kommunikative evner hos de deltagende. Med udgangspunkt i disse erfaringer gennemførtes forskningsprojektet "Kreative skriveværksteder" (2018-2021), hvor forskere fra Syddansk Universitet gennemførte og evaluerede forløb i kreativ skrivning som supplement til rehabilitering for patientgrupper med forskellige kroniske sygdomme som kræft, sklerose og gigt (ibid.). I relation til nærværende speciale, vil jeg især fremhæve to forskningsartikler relateret til projektet som centrale.

Den ene er "It Really Just Wrote Itself: Facilitated Creative Writing for People With Chronic Illness" (2021) af Laursen et al., en kvalitativ evaluering af projektet, der baseret på data indsamlet gennem etnografisk feltarbejde, anvendte teorier om agens til at identificere tre hovedtemaer: 1) *Being guided by the pen*, 2) *Providing food for thought* og 3) *The written text as medium*. Et centralt fund var, at en betydelig del af deltagerne oplevede en form for kontroltab i skriveprocessen, hvor pennen "løb af med dem". Dette kontroltab blev imidlertid ikke oplevet negativt, men som adgangsgivende til en mere "dyb" form for tænkning og skrivning. Et andet var, at de producerede tekster på forskellige måder, fremstod som handlende aktører, idet de i nogle tilfælde ledte til nye refleksioner hos deres forfattere, mens de i andre

fungerede som mediatorer for nye samtaler mellem deltagere og pårørende (Laursen, et al. 2023).

Yderligere vil jeg fremhæve forskningsartiklen ”Skrift som sansenær erindring: En undersøgelse af den kreative skrivning på skriveværksteder for mennesker med kronisk sygdom” (2022) af Andersen et. al., der især undersøgte, hvilken rolle skriveøvelser og deltagernes tekster spillede i henhold til kreativ skrivnings potentiale som supplement i rehabilitering. Som tillæg til den kvalitative evaluering foretaget af Laursen et. al., indsamlede forskerne i projektet deltagernes tekster fra tre kreative skriveværksteder med henblik på at undersøge, hvilken betydning skriveprocessen potentielt havde for deltagernes samlede oplevelse af skriveværkstedet (Andersen, et al. 2022, 2). Studiet konkluderede, at deltagerne ved at udforske tekstens muligheder igennem en kunstnerisk og kreativ proces, kunne opnå nye indsigter både i relation til deres sygdomserfaringer, men også i relation til dimensioner af tilværelsen, der ikke relaterede sig til sygdommen. Skriveøvelserne trådte i forlængelse heraf frem som en slags ”strukturerende aktør”, hvis form deltagerne kunne tænke og erindre igennem. Forfatterne brugte i den forbindelse begrebet om *extended mind* fra moderne kognitionsforskning, bag hvilket der ligger en grundtanke om, at de materielle omgivelser fungerer som en art forlængelse af menneskelig tænkning og hukommelse (Andersen, et al. 2022, 5).

Udover forskningsartiklerne med forbindelse til forskningsindsatsen ved SDU, placerer specialet sig i forlængelse af evalueringen af interventionen ”Skriveværksted for mennesker i fertilitetsbehandling”, der blev etableret i efteråret 2024 ved Københavns Universitets tværfaglige forskning indenfor narrativ medicin. Lektor Anders Juhl Rasmussen var overordnet ansvarlig for forskningsprojektet, mens selve skriveværkstedet blev faciliteret af daværende writer-in-residence ved KU, forfatter Tine Høeg (Ny KU-hjemmeside giver stemme til mennesker i fertilitetsbehandling u.d.). Forløbet blev evalueret af daværende dansk- og specialestuderende Andrea Koefoed Friedrichsen, og specialet er sidenhen i et samarbejde mellem Friedrichsen, Anders Juhl Rasmussen og professor MSO på psykiatrisk forskningsenhed på SDU Anette Søgaard Nielsen, blevet til en forskningsartikel i tidsskriftet *2i Revista de Estudos de Identidade e Intermedialidade* (Journal of Identity and Intermediality Studies). Friedrichsens studie var blandt andet teoretisk funderet i Rita Felskis postkritiske begrebsapparat og blev det første indenfor feltet til at undersøge deltagernes læsepraksis gennem fire transformative læseoplevelser, der blev fremsat som en typologi: samskabelse,

udforskning, refleksion og udvidelse. Disse fungerede som analytiske prismen til at belyse deltagerne oplevelser med fælleslæsningen som fast element i skriveværkstedet, samt til at undersøge hvilke terapeutiske potentialer disse oplevelser rummede. Studiet fandt, at deltagelse førte til øget selvindsigt og en styrket evne til at udtrykke komplekse følelser, hvilket igen bidrog til bedre kommunikation med pårørende. Yderligere blev det igennem Winfried Flucks begreb om teksters artikulationseffekt fremhævet, at forandringspotentialen i de fire læseoplevelser blev gjort mulig af teksternes evne til at formulere det, deltagerne ikke selv havde ord for (Friedrichsen, Nielsen og Juhl 2025; A.K. Friedrichsen 2025).

Disse evalueringer fremhæves som særligt relevante, fordi specialet har ladet sig inspirere og informere af beslægtede teoretiske og metodiske tilgange. Konkret har evalueringerne inspireret til 1) specialets fokus på agens hos ikke-menneskelige aktører i skriveværkstedet 2) inddragelsen af Felskis kategoriserede læseoplevelser og 3) den konkrete metodiske tilgang til evaluering forankret i en etnografisk tradition. På tværs af evalueringerne står netop den kvalitative tilgang til deltagergruppens oplevelser med faciliteret kreativ skrivning. Gennem deltagerobservation, feltnoter, interviews, spørgeskemaer og indsamling af de deltagendes tekster, har forskerne undersøgt den oplevede effekt af kreativ skrivning for forskellige målgrupper med afsæt i humanistiske metoder og på forskellig vis fundet, at den kreative skrivning har et forandringspotential. Disse tilgange retter sig ikke, som det systematiske review foretaget af Nyssen et. al., mod at etablere kvantificerbar evidens for effekt af den kreative skrivning, men mod at bidrage med viden om *hvordan* og *hvorfor*, den virker – eller opleves at virke. Nielsen og Rasmussen påpeger i kapitlet ”Evidens for effekt: Kreative skriveværksteder og sundhedsfaglig dokumentation” i *Skrivning og sundhed* (2021), at der for at muliggøre implementeringen af indsatserne med offentlig finansiering i behandling, rehabilitering og palliation, kræves en form for evidensbaseret dokumentation, der er ”grundlæggende fremmed for humaniora” (Nielsen og Rasmussen 2021, 163). Samtidig rejser de spørgsmålet om, hvorvidt det overhovedet er muligt at anvende et sundhedsfagligt evidensbegreb til at beskrive og *bevise* effekten af faciliteret kreativ skrivning. Hos Carol Munn-Giddings og Hilary Bungay peges der i antologien *Kultur og sundhed* (2017) på en bevægelse mod biomedicinske evalueringsmodeller indenfor kultur og sundhed, der benytter kvantitative metoder til at registrere effektivitet. De understreger samtidig, at kvalitative studier, som kan udforske årsag/virkning-forhold og den oplevede virkelighed hos deltagerne, giver lige så værdifulde indsigter (Munn-Giddings og Bungay 2017, 74)

Dette speciale knytter an til sidstnævnte del af forskningsfeltet. Specialets formål er således ikke at konkludere, om skriveværkstedet som generel intervention ”virker”, men derimod at tilbyde indsigt i, hvordan bestemte erfaringer af forandring opleves og bliver *mulige* i spillet mellem deltagere, tekster, øvelser og praksisser. Netop specialets opmærksomhed på, hvordan de relationelle forbindelser mellem *aktører* i skriveværkstedet muliggør forandringer hos deltagerne, udgør et originalt bidrag til det nuværende forskningsfelt. I dialog med problemformuleringens forandringsspektiv, vil jeg sporadisk inddrage en forandringsmodel af Anette Søgaard Nielsen og Anders Juhl Rasmussen, der opstiller en række antagelser om sammenhængen mellem interventionens aktiviteter og elementer og det, man ønsker at opnå hos de deltagende (Nielsen og Rasmussen 2021).

Metodisk tilgang og empiri

I dette afsnit ønsker jeg at gøre rede for specialets metodiske tilgang samt beskrive både skriveværkstedet og den specifikke deltagergruppe nærmere. Afsnittet vil bestå af en detaljeret beskrivelse af skriveværkstedets struktur og praksisser samt af deltagergruppen både som overordnet målgruppe, men også i sin konkrete konfiguration. Herefter udfoldes specialets metodiske tilgang samt de metodiske overvejelser i forbindelse med dataindsamling. Afsnittet afrundes med en bemærkning om etiske overvejelser i forbindelse med undersøgelsen.

Om skriveværkstedet og dets kendetegnende struktur

Specialets analyseobjekt er som nævnt interventionen under Københavns Universitets tværfaglige forskning inden for narrativ medicin med titlen ”Skriveværksted for mennesker med efterfødselsreaktion”. Rekrutteringen til interventionen fandt sted gennem blandt andet opslag på Landsforeningen Sind og Fødsels sociale medier, der efterspurgte mennesker, der ”tidligere havde været ramt af en efterfødselsreaktion” til et kreativt skrivefællesskab. Opslaget henviste videre til foreningens hjemmeside, hvor en pjece uddybede forløbets formål. Interesserede ansøgere skrev en mail direkte til Sind og Fødsels forperson og lektor Anders Juhl Rasmussen, hvor de oplyste deres navn og alder samt en kort beskrivelse af deres sygdomsforløb. Ved forløbets opstart deltog 10 personer, men undervejs valgte to at afbryde forløbet, hvorfor den endelige gruppe bestod af otte deltagere.

Skriveværkstedet blev afholdt over seks mandage mellem 15.00-17.00 i mødelokalet Ditlevsen i Metropolbygningen på Islands Brygge i perioden 2. februar til 9. marts 2026.

Facilitator Fine Gråbøl havde forudgående erfaring med faciliteret kreativ skrivning bl.a. i forbindelse med Rewritalize. Udover facilitator var forfatter, psykoterapeut og jordemoder Jeanette Øbro til stede som støtteperson ved samtlige sessioner. Hendes funktion var blandt andet at støtte deltagerne i tilfælde af, at de følte sig følelsesmæssigt overvældede af samtalerne eller øvelserne.

Sessionerne fulgte fra gang til gang en nogenlunde fast struktur. Hver session indledtes med en runde, hvor alle tilstedeværende delte et kulturelt input, de havde fået i løbet af den forgangne uge. Dette input kunne være alt fra film til essays til den børnelitteratur, man var i gang med at læse højt som del af putteritualet derhjemme. Herefter introducerede facilitator dagens litterære tematik og dertilhørende tekster, som blev læst højt og derefter drøftet i fællesskab. Samtalerne om teksterne spændte bredt i indhold, men kendetegnende for dem alle var en grundlæggende tekstnærhed, som facilitator fra begyndelsen etablerede. Efterfølgende stillede facilitator gruppen en skriveøvelse, som knyttede an til dagens litterære tematik. Allerede ved første værkstedsgang ekspliciterede facilitator, at de deltagende måtte skrive nøjagtigt hvad og hvordan, de ville, i de opgivne skriveøvelser. Hun italesatte, at deltagerne naturligvis delte en erfaring af en efterfødselsreaktion, men at skrivegruppen ikke var sat i verden som terapi eller traumbearbejdning. Derfor var der ikke noget krav om, at man *skulle* skrive om sine erfaringer i forbindelse hermed – om end det naturligvis var tilladt. Yderligere understregede hun også flere gange undervejs, at hun var ligeglad med, om det de skrev var ”sandt eller falskt”. Det forblev sagen uvedkommende, om teksten havde forbindelse til deltagernes levede liv, eller om den var det pure opspind, den rene fiktion. Deltagerne fik omkring 10 minutter til at skrive, inden der blev afholdt pause. Efter pausen læste alle deltagere som udgangspunkt deres tekst højt, hvorefter resten af gruppen i fællesskab reflekterede over og udvekslede fortolkninger og perspektiver på dem. Det var en eksplicit regel, at forfatteren skulle forblive tavs under feedbacken. Til gengæld forelå det i højere grad som en implicit regel, at gruppen forholdt sig til den synlige tekst og et eventuelt tekstuel ’jeg’, men ikke gisnede om eller konkluderede på forfatterens intention eller biografiske baggrund.

Denne detaljerede beskrivelse af den kendetegnende struktur for skriveværkstedet, er central for specialets analyse, da flere af disse elementer vil undersøges som medvirkende aktører i at forme deltagernes oplevelser og mulige forandringsprocesser.

Deltagergruppe: mennesker med efterfødselsreaktion

Betegnelsen 'efterfødselsreaktioner' dækker både over ikke-patologiske følelsesmæssige reaktioner som trist- og ængstelighed i forbindelse med graviditet og efterfødselstid og klinisk definerede tilstande som fødselsdepression og -psykose (Gullestrup og Terp 2008). Slår man ordet op, betegnes det som "psykiske vanskeligheder som følge af det at blive mor eller far til et barn" (Den Danske Ordbog: efterfødselsreaktion u.d.). Ifølge et analysenotat fra Mødrehjælpen, viser tal fra databasen Børns Sundhed, at 22% af alle mødre får noteret en bemærkning til deres psykiske tilstand af sundhedsplejersken svarende til 13.000 mødre om året. Yderligere anslås det, at 10-14% af alle mødre og 7-8% af alle fædre, udvikler en regulær fødselsdepression. Dog påpeges det også i analysenotatet, at det kan være svært at afgøre, hvor mange forældre, der nøjagtigt er tale om, eftersom der kan være et stort mørketal (Alim (red.) 2021, 1).

Et kvalitativt studie fra 2015 peger indirekte på, at dette mørketal kunne skyldes, at især mødre på grund af herskende idealer for moderskab og moderrolle, vælger enten at performe egen trivsel for omverdenen eller at isolere sig for at skjule deres mistrivsel, hvilket gør det svært både at opdage mistrivslen og tilbyde dem relevant støtte (Storm og From 2015). I det indledende spørgeskema, jeg havde udformet til deltagerne, svarede samtlige deltagere, at det havde været svært at tale åbent om deres efterfødselsreaktion, ligesom alle angav 'skam' som en følelsesmæssig reaktion knyttet til deres oplevelse. Fire svarede 'ja' til direkte at have oplevet tabuisering, stigmatisering eller lignende i forbindelse med det at være et menneske med en efterfødselsreaktion. Dette peger på efterfødselsreaktionen som omgærdet af tabuisering og potentielt socialt stigma, hvilket underbygger relevansen af interventioner, der potentielt kan tilbyde rum for bearbejdning, refleksion og erfaringsdeling, samt motiverer behovet for æstetiske produkter, mennesker i lignende situationer kan spejle sig i.

De i alt otte deltagere, gruppen i skriveværkstedet ved forløbets slutning bestod af, var alle kvinder mellem 28-46 år i, og alle havde de i forskellige afskygninger oplevet en efterfødselsreaktion. Nogle deltagere havde haft diagnosticerede fødselsdepressioner og -psykoser, mens andre i det indledende spørgeskema betegnede deres efterfødselsreaktion som angst/angstlignende symptomer, eller udtrykte, at de havde fået at vide, at de havde en efterfødselsreaktion uden yderligere uddybning. Dette vidner om, at 'efterfødselsreaktion' også i denne sammenhæng fungerer som en for paraplybetegnelse for flere forskellige tilstande, og at den derfor ikke som klinisk kategori fremstår entydig og afgrænset. Deltagergruppen er

således ikke samlet om én specifik klinisk diagnose, men derimod om en fælles erfaring af følelsesmæssig belastning i forbindelse med graviditet, fødsel og/eller forældreskab.

På trods af spændvidden i deltagernes sygdomshistorik, var der overordnet tale om en relativt homogen gruppe. Samtlige deltagere havde gennemført en videregående uddannelse, og størstedelen var universitetsuddannede. Yderligere fremstår deltagergruppen ikke bare ressourcestærk, men også som kendetegnet ved en vis fortrolighed med litterære praksisser. Seks ud af otte svarede i det indledende spørgeskema, at de jævnligt læste skønlitteratur, syv ud af otte at de havde erfaring med at skrive kreativt og seks ud af otte, at de skrev kreativt jævnligt. Yderligere svarede fire deltagere, at de anså læsning og/eller skrivning som værende en del af deres arbejde. Det er således på flere måder en begrænsning for undersøgelsen, at der er tale om så relativt homogen en gruppe, idet det bliver sværere at vurdere, hvordan og hvorvidt interventionen ville have effekt i en mere heterogen gruppe med større adspredelse i uddannelse og skrive-/læseerfaring.

Metodiske overvejelser og tilgange til dataindsamling

Som nævnt i indledningen vil jeg i min undersøgelse af, hvordan deltagerne har oplevet deres deltagelse i skriveværkstedet trække på et alsidigt datasæt. Til grund for det alsidige datasæt ligger en tanke om, at de forskellige datatyper kan bidrage med forskellige perspektiver på deltagernes oplevelser. Analysen interesserer sig imidlertid ikke, i kraft af sin aktørnetværkteoretiske ramme, alene for erfaringerne som isolerede og indre fænomener, men også for de relationer mellem menneskelige og ikke-menneskelige aktører, hvori de muliggøres og opstår. Det er dog væsentligt, at de ikke-menneskelige aktører, specialet beskæftiger sig med, primært forstås og analyseres igennem deltagernes *beskrevne* oplevelser af dem. Metodisk trækker evalueringen således både på fænomenologiske traditioner, hvor især interviewet anses som et middel til at opnå privilegeret indsigt i deltagernes levede erfaringer (Tanggaard og Brinkmann 2020, 35), mens ANT som ”loose intellectual ’toolkit’ or ’sensitivity’” skaber blik for, hvad der i det hele taget former og muliggør disse erfaringer (Richie 2011, 109). Jeg tager således deltagernes subjektive beskrivelser alvorligt på en måde, der bedst kan begribes gennem et eksempel udfoldet hos Latour: en berømt sopran fortæller, at det er hendes stemme, der fortæller hende, hvornår hun skal holde inde, og hvornår hun skal begynde. Her kunne sociologen nemt konkludere, at sangeren udviser et klassisk eksempel på falsk bevidsthed, at

hun bør befris fra sit selvbedrag. Men sociologen kunne også *høre*, hvad hun *faktisk* bliver fortalt: at denne sopran deler sit liv med en stemme, der får hende til at gøre bestemte ting (Latour 2008, 72). På samme måde mener jeg ikke, at en deltager lider af falsk bevidsthed, når hun fortæller mig, at hendes tekst ikke *lod* hende gøre bestemte ting. Jeg mener derimod, hun hjælper mig med at forstå, hvilken rolle hendes tekst spiller i skriveværkstedets aktørnetværk. Med dette udgangspunkt klarlagt, ønsker jeg i det følgende at udfolde mine metodiske overvejelser i forbindelse med dataindsamlingen.

Mine feltnoter er blevet til under deltagerobservation. Deltagerobservation indebærer, at man på den ene side indgår i fællesskabet og dets rytmer, interaktioner og stemninger, mens man på den anden side opretholder en vis distance, så det er muligt at observere adfærd og aktiviteter med et fagligt og undersøgende blik (Kawulich 2005, 2). Jeg indtog en position som ”observerende deltager”, idet jeg havde en perifer deltagerrolle, hvor jeg primært observerede gruppen og kun delvist indgik i kerneaktiviteterne (ibid., 9). Deltagerobservation som metode kræver en betydelig selvbevidsthed fra forskerens side, idet enhver interaktion vil kunne påvirke det, der observeres (ibid., 8). Med dette in mente besluttede jeg, at jeg konsekvent deltog i den indledende runde, hvor man delte et kulturelt input fra den forgangne uge, men ikke i hverken fælles nærlæsninger eller feedback-runder, da jeg ikke ønskede at påvirke deltagerne samtaler direkte. Ad tre omgange besluttede jeg dog at skrive med ud fra den stillede skriveøvelse. Jeg læste aldrig mine tekster højt, men deltog primært i skriveøvelserne for at mærke på egen krop, hvordan skriveprocessens betingelser havde effekt på mig og ikke mindst på den tekst, der blev til.

Eftersom specialet er styret af spørgsmålet om, hvorvidt deltagelsen i forløbet medfører en *forandring*, har de indledende og afsluttende spørgeskemaer med inspiration fra Friedrichsen haft til formål at give et samlet billede af, om deltagerne ved forløbets afslutning selv mente at have oplevet positive forandringer (A. K. Friedrichsen 2025). Det afsluttende spørgeskema lagde i højere grad end det indledende vægt på fritekst-besvarelser, så deltagerne kunne udfolde deres oplevelser mere detaljeret. Indledende og afsluttende spørgeskemaer er vedlagt som bilag 1.1 og 1.2.

Til mine interviews udformede jeg med inspiration fra Lene Tanggaard og Svend Brinkmann to interviewguides, én til deltagerinterviews og én til interview med facilitator, som bestod af en tabel, der skelnede mellem forskningsspørgsmål og interviewspørgsmål (Tanggaard og Brinkmann 2020, 44). Interviewguides er vedlagt som bilag 2.1 og 2.2.

Interviewspørgsmålene fungerede vejledende i praksis, idet jeg foretog semistrukturerede interviews. Seks deltagere meldte sig åbne for interview, som jeg på baggrund af begrænset tid reducerede til fire. Disse blev selekteret på baggrund af en variation i typen af efterfødselsreaktion, hvorfor de interviewede personer udgjordes af følgende: Kimmie, der betegnede sin efterfødselsreaktion som angst, Julie, der betegnede sin efterfødselsreaktion som efterfødselsdepression, Trine, der betegnede sin efterfødselsreaktion som svær depression med psykose og Maria Y., der ikke havde anden betegnelse end 'efterfødselsreaktion' på sin erfaring. Med henblik på at lade deltagernes stemmer klinge autentisk i evalueringen, er citater fra interviews gengivet i deres talesproglige ordlyd. Interviewene varede mellem 30 og 55 minutter. Bilag 3 er vedlagt for at illustrere, hvordan jeg har arbejdet analytisk med de transskriberede interviews og søgt at identificere relevante temaer gennem en overordnet farvekodning. Bilaget er et uddrag fra ét af de længere interviews med deltageren Julie.

Deltagernes tekster er blevet indsamlet med henblik på at udfolde mine feltnoter mere nøje. Med adgang til de konkrete teksters billeder, figurer og distinkte sproglige formuleringer, blev det muligt at undersøge, hvordan bestemte interaktioner og reaktioner i skriveværkstedet, udsprang af de tekster, der blev læst højt. Teksterne blev indsamlet på den måde, at jeg efter hver endt session affotograferede hver deltagers tekst, mens de selv tog de fysiske med hjem i en udleveret mappe eller i en notesbog, de havde med hjemmefra. Bilag 4.1, 4.2, 4.3, 4.4 og 4.5, er alle eksempler på deltagertekster produceret under forløbet. Disse specifikke tekster inddrages løbende i specialets analyser.

Samtlige vedlagte bilag har til hensigt at give indblik i empiriens omfang og karakter, samt synliggøre min forudsætning for analyse og perspektivering.

Etiske overvejelser

Alle otte deltagere har forud for dataindsamlingen underskrevet en samtykkeerklæring udarbejdet og opbevaret i henhold til retningslinjernes for Københavns Universitets persondatabeskyttelse og etiske retningslinjer, der yderligere lever op til Datatilsynets retningslinjer for håndtering af personfølsomme data. Alle deltagere optræder under deres fornavne. To deltagere har navnet Maria, hvorfor de fremadrettet vil kaldes henholdsvis Maria X. og Maria Y. Øvrige personhenførbare informationer er udeladt i specialet.

Analyse

Kort præsentation af evalueringens overordnede resultater

Det kan ud fra deltagernes afsluttende spørgeskemaer konkluderes, at deltagerne overordnet er positivt indstillede overfor deres deltagelse i forløbet. Syv ud af otte vurderer deres samlede oplevelse af forløbet som ”meget positiv”, mens en enkelt vurderer den som ”overvejende positiv”. I vurderingen af forløbets betydning for deres selvværd og sundhed, svarer én at forløbet ”i høj grad” har haft en sådan betydning, fem svarer ”i nogen grad” og bare en enkelt ”i mindre grad”. Yderligere har samtlige deltagere svaret, at deres deltagelse har givet anledning til nye tanker, perspektiver, følelser og indsigter. I forlængelse heraf har også alle deltagere angivet, at deres deltagelse ”i nogen grad” har haft betydning for deres måde at forstå eller forholde sig til deres efterfødselsreaktioner. Det tyder på, at deltagerne primært har haft et selvrefleksivt udbytte, idet deres svar på i hvilken grad de har oplevet, at de på baggrund af deres deltagelse kommunikerer bedre med deres nærmeste om deres efterfødselsreaktion, er mere forbeholden. Her angiver én deltager ”i høj grad”, fire ”i nogen grad” og tre ”i mindre grad”.

Disse besvarelser giver et samlet indtryk af, at deltagerne har haft positive erfaringer med forløbet, men de siger i sig selv ikke noget om, *hvad* der ligger til grund for disse erfaringer – ej heller noget om, *hvordan* de kan forstås som forandringskabende. Som Nielsen og Rasmussen fremhæver i forbindelse med deres forandringsmodel, er det afgørende at identificere hvilke specifikke aktiviteter og elementer i skriveværkstedet, der muliggør en forandring hos de deltagende, så de kan genkendes og videreudvikles i fremtidige skriveværksteder (Nielsen og Rasmussen 2021, 171). Når min empiri ikke bare i form af de afsluttende spørgeskemaer, men også i form af interviews og feltnoter således viser, at de deltagende oplever øget refleksion, nye erkendelser og til dels også kommunikativ formåen, bliver det evalueringens opgave at klarlægge, hvilke aktører i skriveværkstedet, der har fremmet disse erfaringer. Derfor vil analysen struktureres ud fra de aktører, der på tværs af empirien fremstår som særligt centrale.

Introduktion til analysen

For at undersøge, hvordan deltagernes udbytte produceres i et samspil mellem aktører, trækker analysen i sin struktur på Latours sociologiske aktørnetværk-teori, hvor pointen helt elementært

er ikke at tænke det sociale som et homogent træk, men som et netværk hvori menneskelige såvel som ikke-menneskelige aktører, påvirker hinanden (Latour 2008, 26). Dette indebærer, at aktørbegrebet ikke kan forstås som knyttet til et enkelt, handlende subjekt, da det aldrig står entydigt klart, hvem eller hvad, der handler: en aktør befinder sig aldrig alene på scenen, som Latour formulerer det (ibid., 69). *Alt* består ifølge Latour af komplekse netværk af forbindelser mellem aktører, og ”en hvilken som helst ting, der modificerer en given tilstand, ved at gøre en forskel (...)” (ibid., 94), kan betragtes som en sådan. Spørgsmålet om *agens* bliver i den optik central, fordi handlingsevne som konsekvens af logikken ikke længere kan betragtes som værende lokaliseret i menneskelige intentioner. Derimod må det betragtes som distribueret i kontingente og komplekse netværk, der også indbefatter det ikke-menneskelige (Gregersen og Skiveren 2017, 12).

Rita Felski adapterer i *The Limits of Critique* (2015) blandt andet i kapitlet ”Context Stinks!”, der grundlæggende er en kritik af en akademisk tradition for at ”tildele konteksten en forklarende autoritet i forhold til teksten” (Jørgensen 2017, 88), Latours ANT til en specifikt litteraturvidenskabelig og læserorienteret ramme. Med indsigter fra ANT udfolder Felski følgende tre teser: 1) at litteraturen som æstetisk erfaring er mere end bare en spejling af historiske strukturer, idet dens potentiale til at påvirke og på forskellig vis resonere hos læsere, sker på tværs af tid, 2) at litterære tekster i mødet med læsere kan forstås som aktører, der aktivt kan ændre noget i verden – ikke blot afspejle eller repræsentere det, og 3) en såkaldt postkritisk læsning er mulig; en læsning, der anerkender, at tekster kan vække affektive reaktioner hos læseren, hvilket ikke udelukker deres intellektuelle eller erkendelsesmæssige potentiale, men måske nærmere er forbundet med det (Felski, Context Stinks! 2015, 154). ANT bliver således hos Felski adapteret med henblik på at fremhæve, at tekster ikke bare er passive objekter for kritisk gennemskuende analyse, men uforudsigelige aktører i vores liv, der indimellem ligefrem kan få os til at tænke og føle anderledes om den socialitet, vi indgår i. Felskis udlægning af ANT udgør således et væsentligt grundlag for analysens tilgang til tekster som aktører, og analysen vil desuden løbende trække på hendes udlægning af forskellige typer af læseoplevelser i *Uses of Literature* (2008).

I det hele taget har ANT vist sig behjælpelig i at give mig et sprog for, hvordan flere aktører i skriveværkstedet bidrager aktivt til de erfaringer, deltagerne beskriver. Disse vil behandles i tre selvstændige afsnit. Først undersøges skriveprocessen som en aktør, der unddrager sig de skrivendes suveræne kontrol og samtidig åbner for nye indsigter og

fortolkninger af erfaringer. Dernæst analyseres teksten som en aktør, der både affektivt og erkendelsesmæssigt påvirker de deltagende, og som kan ændre deres forståelser af dem selv, deres erfaringer og deres omverden. Slutteligt vil analysen beskæftige sig med regler og rammer som aktører i skriveværkstedet, der både skaber tryghed og samtidig frisætter deltagerne til at tænke og skrive på nye måder. På trods af, at aktørerne behandles i selvstændige afsnit, er det vigtigt at understrege, at de ikke i praksis optræder isoleret, men netop indgår i et netværk af forbindelser med hinanden. Deres indbyrdes forbindelser vil vise sig mere synlige i specialets perspektivering.

Analysens første del: Skriveprocessen som aktør

Det kan virke påfaldende, at seks ud af otte i det afsluttende spørgeskema, har svaret 'ja' til, om de undervejs blev overraskede over, hvad de skrev i skriveøvelserne. Denne erfaring udfordrer en forestilling om, at den skrivende har fuld kontrol over det, der produceres. Deltagernes svar peger på, at skriveprocessen unddrager sig deres intentioner og dermed udøver en form for agens. Dette giver anledning til at undersøge, hvordan man kan forstå agens som noget, der er indlejret i skriveprocessen, og yderligere, om det, der kan fremstå som en art kontroltab i skrivningen, kan være en kilde til nye erkendelser.

I forskningsartiklen "It Really Just Wrote Itself: Facilitated Creative Writing for People With Chronic Illness" trækker forfatterne blandt andet på Philip Goodchilds udlægning af den kunstneriske skriveproces (der i denne kontekst blot vil forstås som den kreative skriveproces), i Gilles Deleuze og Félix Guattaris delte forfatterskab fra 70'erne. Hos Deleuze og Guattari er agens i skriveprocessen et fremtrædende træk ved den kunstneriske skrivning, idet forfatteren må give afkald på kontrol over tekstens retning for, at den kan materialisere sig som kunst. Forfatteren kan ikke forudbestemme tekstens disposition eller indhold, idet den kunstneriske skriveproces uundgåeligt vil forme og forandre den faktiske tekst. Laursen et al. beskriver, hvordan Deleuze og Guattari adskiller den kunstneriske skrivning fra for eksempel dagbogsskrivning ved, at det ikke blot er en repræsentation af forfatterens subjektivitet, men derimod en tilblivelsesproces, der konstituerer en indre tilstand hos den skrivende (Laursen, et al. 2023, 102). Det er således ikke bare forfatteren, der skaber teksten, men også teksten, der så at sige skaber forfatteren og dennes indre liv. Denne del af analysen vil trække på Goodchilds udlægning af Deleuze og Guattaris skriveproces, som den er fremstillet hos Laursen et al..

Skriveprocessen kan yderligere forstås gennem Paul Ricoeurs hermeneutiske teori om den trefoldige mimesis. Denne udfoldes, om end ikke lige så systematisk som i *Time and Narrative* (1983), i essayet "Life in Quest of Narrative" (1991). Her er Ricoeur især interesseret i at krydse "the unbridgeable gap" mellem liv og fiktion (Ricoeur 1991, 25), hvad han grundlæggende gør ved at beskrive, hvordan narrativets evne til at transformere læserens erfaring, hviler på selve læsehandlingen (ibid., 26). Hans teori er dog i min optik ikke kun anvendelig i at udfolde *hvordan* en fortælling kan virke på en læser, men også hvad det *at fortælle*, for eksempel igennem kreativ skrivning, kan muliggøre.

Mimesis I, også kaldet præfigurationen, er "den menneskelige virkelighed, der ligger før den litterære tekst, og som den litterære tekst i en eller anden forstand forholder sig til." (Gunder-Hansen 2017, 76). Heri ligger den præ-narrative kvalitet af menneskelig erfaring, idet den menneskelige handlingsverden allerede er præget af en form for læsbarhed. Livet kalder så at sige på at blive fortalt, fordi menneskelig handling, som en slags quasi-tekster, konstant kalder på at blive fortolket ud fra sociale regler og kontekst (Ricoeur 1991, 29).

Mimesis II er den fase, Ricoeur kalder konfigurationen. Her organiseres erfaring til fortælling gennem plot og narrativ komposition (Gunder-Hansen 2017, 76). Dette illustrerer Ricoeur gennem psykoanalytikerens opgave overfor analysanden: at hjælpe denne med at samle de fragmenterede erfaringer, der berettes, til et narrativ, der gør dem mere forståelige og lettere at bære (Ricoeur 1991, 30). Dette kunne i henhold til skriveværkstedet, betragtes som den litterære formgivning.

Mimesis III, som Ricoeur kalder refigurationen, angår receptionen af teksten hos læseren (Gunder-Hansen 2017, 77). I refigurationsfasen krydses "the unbridgeable gap" mellem tekst og liv, mellem tekstens verden og læserens verden, idet fortolkningen *refigurerer* vores måde at forstå os selv og vores erfaring på (Ricoeur 1991, 30-31). Han skriver: "If it is true that fiction is only completed in life and that life can be understood only through the stories that we tell about it, then an examined life (...) is a life recounted." (Ricoeur 1991, 31). Ifølge Ricoeur, forstår vi således vores levede erfaringer ved at fortælle dem. Et undersøgt liv, er et liv, der er fortalt – og ikke mindst fortolket.

Trods Felski stiller sig kritisk overfor Ricoeurs begreb om "mistankens hermeneutik" (Felski, *Context Stinks!* 2015, 574), skriver hun anerkendende om hans trefoldige mimesis i *Uses of Literature* (2008). Hun betragter ligeså mimesis som en proces, hvor litteraturen forbinder sig med virkeligheden, ikke ved at repræsentere eller kopiere den, men ved at

”omskrive” den (Felski, Knowledge 2008, 84). Hos begge teoretikere er tekst og fortælling ikke bare passive repræsentationer af verden, som vi kender den, men derimod noget, der i sit gensidige møde med læseren, kan omskulpturere vores umiddelbare forståelse af et givent fænomen, en given erfaring. Felski er dog alene om at tilskrive tekstens måde at virke på, dens status som ikke-menneskelig aktør. Når følgende afsnit således vil rette blikket mod *skriveprocessen* som ikke-menneskelig aktør, indebærer det at betragte Ricoeurs trefoldige mimesis i en lidt anden optik: som en proces, hvor deltagernes levede erfaringer (Mimesis I), bliver struktureret på en særlig måde gennem skriveprocessen (Mimesis II), der aktivt muliggør nye måder at tolke denne erfaring på (Mimesis III). Med denne model, kan skriveprocessen siges at være konstituerende for tekstens agens; for måden hvorpå den potentielt kan refigurere erfaring.

Med dette teoretiske afsæt, undersøger den følgende analyse, hvordan skriveprocessen fremstår som en aktør i skriveværkstedet, der leder forfatteren ad uventede veje og skaber nye indsigter såvel som nye sider af hende, samt omorganiserer erfaring og muliggør nye måder at fortolke den på.

Grebet af skriften: at skrive sig selv og sin erfaring frem på ny

Deltageren Julie beskriver i interviewet en meget direkte en oplevelse af, at hun i visse skriveøvelser ikke havde kontrol over, hvad der blev skrevet:

(...) Og så følte jeg mig nogle gange fanget af teksten, hvor jeg tænkte: jamen, jeg skal jo skrive det her, men teksten lod mig ligesom ikke gøre det (...) Der var sådan nogle greb i teksten, som gjorde på en eller anden måde, som jeg ikke følte var mig, der styrede (...) og jeg tror, det var det der med, at den er på vej et eller andet sted hen, og jeg ved ikke, hvor det er, og det gad jeg faktisk godt udforske mere (...) Så den der sådan... Med at øve det mere, også til at få adgang hen til det, jeg ikke ved hvad er.

Det interessante i citatet er, hvordan hun beskriver tekst og skriveproces som noget, der har en vis magt over hende: ”teksten lod mig ligesom ikke gøre det”, ”der var sådan nogle greb i teksten, som gjorde på en eller anden måde, som jeg ikke følte var mig, der styrede”. Agens opleves altså ikke som lokaliseret hos den skrivende selv, men som indlejret i selve skrivningen og teksten. Julie formulerer, at skrivehandlingen giver hende adgang til ”det [hun] ikke ved

hvad er”, hvilket jeg tolker som et udtryk for, at det, der skrives frem, ikke er tilgængeligt for hende på forhånd, men tager form og viser sig for hende i og gennem skriveprocessen. Det kontroltab, Julie oplever, når hun ”fanges af teksten”, fremstår dermed ikke som en negativ erfaring men derimod som en forudsætning for, at nye og uventede indsigter kan opstå. Som erfaringen beskrives hos Pablo Llambías: ”Når det hele ikke er styret af din hensigt, bliver tekstens elementer givet fri. I bedste fald fremkommer der viden, som overstiger dine egne indsigter.” (Llambías, *Skrivning for begyndere: Om skønlitterær skrivekunst for begyndere: en personlig refleksion* 2015, 31).

Denne erfaring står ikke alene, men udtrykkes også i deltageren Izabellas spørgeskemabesvarelse, hvor hun bliver spurgt til, hvad der lå til grund for hendes valg af indhold i skriveøvelserne. Hertil svarer hun: ”Der lå ikke meget til grund for det, det føltes meget intuitivt. Jeg vidste ikke hvad jeg ville skrive før jeg skrev det. Det lå bare i mig og fik plads til at komme ud, som jeg skrev ned.” Udsagnet ”jeg vidste ikke hvad jeg ville skrive før jeg skrev det” peger på en lignende oplevelse af, at skrivningen ikke var en kontrolleret og organiseret handling, mens ”det lå bare i mig og fik plads til at komme ud som jeg skrev ned” kunne lede tankerne hen på en traditionel psykoanalytisk optik, hvor skriften fungerer som kanal for noget hidtil undertrykt eller ubevidst, men dog allerede eksisterende, i subjektet. Senere i hendes spørgeskemabesvarelse beskriver hun også en oplevelse af at: ”(...) have åbnet op for flere sider af [sig] selv”. På mange måder synes sprogbrugen næsten ufravigeligt at invitere til at en psykoanalytisk læsning af hendes erfaring; den aktiverer forestillinger om latent, indre indhold, som gennem skrivningen bringes frem i lyset. Selvom ANT og psykoanalyse er radikalt forskellige teorier, deler de dog en grundlæggende ambition om at decentralisere det fuldt ud *bevidste* subjekt. Idéen om subjektet som suveræn aktør, der til fulde kan kontrollere sig selv og sine teksters tilblivelse, kan indenfor begge retninger forkastes. Hos Laursen et al. fremgår det ligeledes, at deltagerne havde tendens til at omtale deres erfaringer med skrivning som noget, der gav dem adgang til en ”dybere” måde at tænke og skrive på. Forfatterne argumenterer imidlertid for, at skriveprocessen ikke gav deltagerne adgang til en hidtil skjult dybde eller til et sandt og indre selv, men at de derimod *blev* dybe igennem skrivehandlingen (Laursen, et al. 2023, 108). I tråd hermed anser jeg Izabellas udsagn som udtryk for, at skrivningen ikke har *åbnet* for flere sider af hende, men derimod *skabt* dem simultant med, at hun har skabt tekst. Således kan skrivningen i dette tilfælde anses som tilblivelsesproces, som den er beskrevet hos Deleuze og Guattari.

Fra mit interview med Maria Y. kan det også udledes, at skriveprocessen har spillet en særlig, men anderledes rolle end hos de to citerede. Hun beskriver, hvordan hun særligt de første gange havde en følelse af, at hun havde en masse at skrive om i henhold til sin efterfødselsreaktion, men når alt, der fyldte i hendes hoved, var blevet skrevet ned, var hun efterladt med en følelse af, at der blev helt tomt. Da jeg beder hende uddybe den følelse, formulerer hun det således:

Det var sådan en følelse af at... Jeg troede, at jeg havde en hel masse tanker om min efterfødselsreaktion, og hvad jeg havde oplevet, men i virkeligheden fandt jeg ud af, at det egentlig ikke var særlig meget. Det var bare de samme ting, det hele kredsede sig om (...) Jeg har så meget at skrive, og lige pludselig var jeg bare: der er ingenting, altså jeg har ikke mere (...) Så følte jeg, at der var plads i mit hoved til at tænke over det, jeg har skrevet ned, og tænke over: hvad er der ellers? Det gav ligesom plads til noget andet.

I det afsluttende spørgeskema beskriver hun også denne erfaring som noget, der skabte plads i hendes hoved til at "skrive om andre og mere nuancerede aspekter af forældreskabet og efterfødselsreaktion". Således fremstår skriveprocessen som en ikke-menneskelig aktør, der udøver en art ommøblering af Marias mentale rum ved at strukturere og sætte hendes tankeflod på form. Denne erfaring kan belyses gennem Ricoeurs trefoldige mimesis. Maria træder ind i skriveværkstedet med sine erfaringer med efterfødselsreaktion og forældreskab, der endnu ikke er organiseret narrativt (Mimesis I). Med Ricoeurs eksempel, agerer skriveprocessen psykoanalytiker, der hjælper analysanden med at samle sine erfaringsfragmenter til et narrativ, der gør erfaringen nemmere at begribe og bære. Den er med til at gøre det synligt, at det er "de samme ting, det hele kredsede sig om" (Mimesis II). Skriveprocessen *konfigurerer* erfaringen på en måde, der gør den mere overskuelig, mens den samtidig betinger en ny tolkning af det erfarede; betinger *refigurationen*. Den gør "plads til noget andet", der beskrives som "mere nuancerede aspekter af forældreskab og efterfødselsreaktion." (Mimesis III). I den forstand fremstår skriveprocessen som en aktiv aktør i at forme, hvordan erfaring kan fortolkes og begribes.

Relationen mellem tidsramme og skriveproces

Eksemplet med Maria Y. tilføjer en dimension til det analytiske fund, der hos Laursen et al., betegnes som *Being guided by the pen*, idet skriveprocessen ikke blot fremtræder som en aktør,

der kan forandre deltagernes selvforståelse og lede dem ad uforudsigelige veje, men også som en aktør, der kan muliggøre en ny fortolkning af en smertefuld erfaring (Laursen, et al. 2023). Alle ovenstående eksempler kan dog forstås som en bekræftelse af artiklens overordnede fund: skrivehandlingen som noget, der overskrider den skrivendes vilje. Også i det afsluttende spørgeskema, hvori de deltagende blev spurgt til, hvad der lå til grund for deres valg af indhold i skriveøvelser, genkendes dette. På tværs af besvarelserne går beskrivelsen af, at skrivningens indhold i mindre grad opleves som et resultat af en bevidst handling og i højere grad som noget, der opstår spontant og intuitivt. Dette kommer til udtryk i formuleringer som "(...) indholdet var ikke så meget et bevidst valg" (Julie), "Der lå ikke meget til grund for det, det følte meget intuitivt." (Izabella), "Min intuition, det, der umiddelbart dukkede op, noget der skulle bearbejdes/undersøges" (Mia), og "Da der ikke er tænketid før skriveøvelsen, blev det mere "stream of consciousness" (Trine). Særligt det sidste citat giver anledning til at rejse et spørgsmål om, hvorvidt den tidslige rammesætning kan forstås som en aktiv medproducent af skriveprocessens agens. I forlængelse heraf udtalte Maria Y. i interviewet:

(...) det kunne jo godt noget, at vi skulle skrive så hurtigt. Jeg kan egentlig godt lide at tænke over det, inden jeg kommer ud med noget (...) Men jeg tror også, at det kan noget, ellers kunne jeg have brugt virkelig lang tid på det, så det nok ikke blev noget så... Hårdt, hvis man kan kalde det dét.

I tråd hermed udtalte Julie, at hun nogle gange oplevede at føle sig på "dybt vand" med nogle af skriveøvelserne, og at hun i den forbindelse godt kunne mærke "noget præstation": "Men fordi man ikke havde tid til det, så kunne jeg jo ikke nå at præstere. Og så var det faktisk ret sjovt." Kimmie brugte også ordet "intuitivt" i interviewet. Da jeg spurgte hende, om hun mente, at oplevelsen af det intuitive, delvist kunne tilskrives den stramme tidsramme, der blev opstillet for øvelserne, svarede hun:

Ja, det mener jeg. Jeg er fuldstændig overbevist om, at det handler om tidsrammen, fordi det netop kommer intuitivt (...) Det fungerer bedst for mig, ellers kan jeg hænge fast. Så bliver det nemlig fortænkt.

Samlet set peger disse udsagn på, at den stramme tidsramme i skriveøvelserne har betydning for hvad og hvordan, der skrives, og yderligere, hvordan skrivehandlingen opleves. Hos Maria

Y. fremhæves det, hvordan den begrænser hende i at kontrollere indholdet i det skrevne, fordi hun ikke har tid til selvkritik eller redigering. Julie oplever på samme måde, at tidsrammen tvinger hende til at give slip på ideer om at skulle *præstere* i forhold til nogle forestillede standarder indenfor skrivning, mens Kimmie kobler den frie og intuitive skrift direkte til fraværet af betænkningstid. Således fremstår tidsbegrænsningen også som en aktør, der muliggør skriveprocessens agens.

Delkonklusion: skriveprocessen som aktør

Analysens første del på peger på, at deltagerne ikke oplever skrivningen som en intentionelt styret handling, men som en proces der overskrider hensigt, og hvorigennem selvet på uventede måder kan forandres. Skriveprocessen kan således anskues som en medvirkende aktør i produktionen af både tekst, selv og erkendelse. For Julie opleves skriveprocessen som noget, der kan producere nye og overraskende indsigter, mens den for Izabella muliggjorde nye former for selvtilblivelse. Hos Maria Y. fremtræder skriveprocessen som en aktør, der konfigurerer hendes erfaring på måder, der gør det muligt at tilgå den med nye øjne. Yderligere peger analysen på, at muliggørelsen af disse erfaringer er tæt forbundet med den stramme tidsramme, der opstilles for skrivningen. Den afmålte tid synes at intensivere skrivningens ”greb” i de deltagende, idet den begrænser deres mulighed for selvkritik og redigering. I bedste ANT-logik fremstår skriveprocessens agens dermed ikke som isoleret, men som noget, der opstår i et netværk mellem aktører.

Analysens anden del: Teksten som aktør

I analysens anden og mest omfattende del ønsker jeg at lave en række analytiske nedslag, der understøtter en forståelse af tekster som ikke-menneskelige aktører i skriveværkstedet. Som Felski påpeger det i ”Context Stinks!”, anses tekster i den dominerende diskurs som værende passive objekter, der for at kunne realiseres kræver læserens eksterne kræfter (Felski, Context Stinks! 2015, 167), men ifølge hende, og med inspiration fra Latour, bør vi i højere grad betragte tekst/læser-relationen som en del af et netværk, hvor fortolkningen sker i et samspil mellem aktører (ibid., 174). I dette netværk er teksterne ikke døde objekter, der kun kan blive meningsfulde gennem læserens fortolkning – de er aktive medskabere af mening. De har evnen

til at vække følelser, fremkalde indsigter, skabe ændringer i opfattelser, adfærd og forbindelser mellem læser, tekst og verden (ibid., 179).

De tekster, der produceres i skriveværkstedet, kan med inspiration fra Laursen et. al. siges at opnå agens, idet de adskilles fra deres forfattere og dermed skaber ”selvstændige” af- og effekter (Laursen, et al. 2023, 103). Jeg tilslutter mig således den antagelse, at tekster kan frembringe forandring i den sociale såvel som den materielle verden – og i den indre verden hos subjektet, ikke mindst (ibid.). På den baggrund ønsker jeg, med et forandringsperspektiv for øje, at undersøge hvad teksterne på forskellige måder *gør* ved sine skabere og læsere (og overlappet herimellem). Dette forandringsperspektiv vil blandt andet forstås gennem de tekstuelle engagementsformer *recognition*, *knowledge*, *enchantment*, og *shock*, som de er formuleret hos Felski,

Teksten som overgangsobjekt: at læse sig selv og sin erfaring

Af forrige afsnit, der beskæftigede sig med skriveprocessen som aktør, fremgik det hvordan Maria Y. oplevede skriveprocessen som noget, der både afgrænsede og organiserede hendes tanker. Men hendes erfaring rummer også en anden dimension: mødet med selve teksten. I interviewet spurgte jeg hende, hvad hun oplevede at blive overrasket over ved sine egne tekster. Hertil svarede hun:

Jeg blev overrasket over, at det var så mørkt (...) Jeg tænkte: ej, jeg kan ikke skrive noget, der er... Så mørkt. Jeg ved ikke, om det var mørkt for de andre at høre det, men for mig var det ret mørkt at se det, jeg havde skrevet ned. Det var sådan lidt... Altså det blev jeg på en måde lidt rørt over. Men det var også lidt en lettelse, at det bare var det. At det ikke var mere end det.

Det fremgår af citatet, at mødet med hendes egne tekster har bevæget hende på flere måder: affektivt, idet hun oplever at blive ”rørt” over en konfrontation med et mørke, hun umiddelbart ikke før har artikulert så tydeligt, men også erkendelsesmæssigt idet hun oplever en lettelse over ”at det bare var det.” For at parafrasere forfatter og medleder af Charons program for narrativ medicin på Columbia University, Nellie Hermann, kan en fortælling, der kun lever sit liv i det indre ikke blive *set* ordentligt (Hermann 2021, 40), men teksten giver netop Maria en mulighed for at *betragte* erfaringen og ikke bare føle, leve og tænke den.

Således muliggør mødet med teksten en refiguration af oplevelsen af, at efterfødselsreaktionen fylder alt. Den kan faktisk begrænses og rummes i en tekst: *det var ikke mere end det*. Teksten ændrer dermed – som en helt konkret og materiel genstand – måden hvorpå hun kan træde i forhold til sin erfaring. Jeg vil her, for at indfange tekstens særlige liminale karakter, betegne den gennem et begreb, der stammer fra den amerikanske børnelæge og psykoanalytiker, Donald Winnicott, men som udfoldes hos psykiater og overlæge Birgit Bundesen og speciallæge i psykiatri Bent Rosenbaum, der begge har været med til at udvikle Rewritalize. Teksten kan i et psykologisk perspektiv beskrives som et ”overgangsobjekt”; et ”subjektivt objekt, der kan sanses objektivt” (Bundenen og Rosenbaum, REWRITALIZE: Kreative skrivegrupper som del af den psykiatriske behandling 2021, 198), på én gang Maria og ikke-Maria, der tillader hende at ”læse sig selv” og dermed tilgå sin erfaring på en ny måde. Jeg vælger at bruge denne betegnelse, fordi den bedst illustrerer tekstens status i den givne situation. Selvom Latours aktør-begreb kan beskrive tekstens agens, synes det ikke dækkende i forhold til at indfange den psykologiske relation mellem menneske og ting, der her synes ufravigelig. Det kan ikke indfange, hvordan teksten i denne situation udgør en mellemting imellem Marias ”indre materiale” og et ydre konkret og læsbart materiale. Med inspiration fra Nielsen og Rasmussens forandringsmodel kan denne erfaring yderligere forstås sådan, at Maria oplever, at teksten har givet en ”litterær og håndterbar form” til det indre kaos, hendes efterfødselsreaktion har medført (Nielsen og Rasmussen 2021, 172).

Selvom Marias specifikke erfaring ikke optræder som et tilbagevendende mønster på tværs af empirien, udgør den efter min bedste vurdering en eksemplificering af en bredere tendens, hvor deltagerne gennem møder med tekster – egne såvel som de andre deltagers – oplever forandringer i forståelsen af dem selv, deres erfaringer og deres situation. Disse forandringer er ikke ensartede, men kan udløses af forskellige tekstuelle møder: som her gennem en konfrontation med teksters særegne måde at give form til erfaring, eller, som det følgende vil vise, igennem møder med det fremmede, teksterne præsenterer.

Tekster der udvider: at blive klogere gennem det fremmede

Hvor foregående nedslag eksemplificerede, hvordan mødet med egen tekst kunne forandre deltagerens blik på sig selv og sin erfaring, vil der i det følgende rettes en opmærksomhed mod deltagernes møde med teksterne i fælleslæsningen. Det undersøges igennem Felskis

engagementformer *recognition* – særligt variationen *self-extension* til forskel fra *self-intensification* – og *knowledge*, hvordan mødet med fremmede erfaringer og perspektiver kan udvide deltagernes forståelse af deres situation og hinanden.

Ved tredje værkstedsgang, der havde temaet 'rutiner', læste Maria X. en tekst højt, der handlede om tandbørstningen som den sidste hygiejnegerning, der bandt et jeg til sin datter. Følgende er en transskriberet udgave af denne tekst (se eventuelt bilag 4.1):

Hver dag børster jeg min datters tænder. Den sidste form for kropspleje som hun anbefales ikke at gøre selv før hun er 11 år gammel. Hver dag spærrer hun munden med de perfekt skæve tænder op og lader mig komme til med børsten. En lille overgivelse, en rest af alle de ting jeg tidligere har gjort, tørret numse, skiftet ble, madet grød, givet bryst. Hygiejnen er et bånd der binder os sammen. Hvad skal der ske den dag, jeg ikke skal vedligeholde hendes krop? Hvem er jeg den dag hun overtager vedligeholdelsen af alle sine kropsfunktioner? De små tænder er min sidste bastion. Det sidste hun ikke er alene om.

I mine feltnoter har jeg især noteret mig én deltagers umiddelbare feedback på teksten:

En deltager siger, at hun blev rørt over sætningen: "Hygiejnen er et bånd, der binder os sammen.". Hun sidestiller det bånd med en navlestreng; den sidste stump af den. Hun gentager, at hun blev rørt og uddyber, hvordan det er som om, at der igennem det ekstremt konkrete kommer enormt meget følelse frem.

Det interessante i ovenstående er, hvordan deltageren giver udtryk for, at det er igennem det "ekstremt konkrete", at "enormt meget følelse" genereres. Som det formuleres hos Llambías, er dét blot at berette abstrakt om en følelse som "jeg er ked af det", en absolut forfladigelse af det kompleks af begivenheder, der i virkeligheden ligger til grund for følelsen (Llambías 2015, 20). Den affektive påvirkning, deltageren oplever ved Marias oplæsning, opstår ikke ved, at der direkte berettes en abstrakt følelse: *at længes efter sit barns afhængighed*, men ved en iscenesættelse af denne følelse gennem konkrete billeder, handlinger og sansninger: en mund

med skæve tænder, der nænsomt børstes, en lille krop, der engang er blevet tørret, madet, ammet. Det sproglige register, teksten udtrykkes igennem, muliggør endda en særlig billeddannelse hos deltageren, der oversætter det uspecificerede ”bånd” i teksten til en både kropslig og symbolsk figur, en lille stump navlestreng, der forstærker tekstens tematisering af forbindelse og adskillelse. Det er teksten og dens distinkte form og ordlyd, der muliggør at den virkelig kan *mærkes*. Det er dét, at følelsen sættes i scene, at der bliver skabt et rum omkring den, og at den sættes ind i et narrativ, der virker affektivt engagerende (Andersen, et al. 2022, 5).

Det er sandsynligt, at teksten af samme grund bringes op af to ud af fire interviewede deltagere, da jeg spurgte dem, om der havde været læst tekster højt undervejs, som havde gjort særligt indtryk på dem. Hos begge deltagere, Maria Y. og Julie, fremgik det, at teksten ikke alene havde bevæget dem, men igangsat refleksion og perspektiv på deres nuværende situation. Maria Y. udtalte:

Der var en, der skrev om... Hendes oplevelse af at længes efter den afhængighed, hendes barn havde haft af hende, nu hvor barnet var blevet stort, eller større. Og når jeg så stod med (...) min datter imens, og tænkte på, hvor meget jeg også kan længes efter, at hun kan noget selv. Hvordan vi længes efter, hvad hinanden har, eller hvad der har været, eller hvad der kommer. Det synes jeg, var ret specielt.

Julie formulerede en lignende erfaring om mødet med teksten:

Maria der skrev meget om det der med at have et ældre barn, hvor det er sådan... Gud. Jeg har jo sådan syg hudmæthed, fordi de jo bare klistrer på mig. Lige om lidt er det kun tandbørstning, (...) Og så være forskellige steder i livet, det synes jeg faktisk gav noget virkelig fint til gruppen også. Fordi så reflekterer man også lidt over, Gud, hvor jeg selv står, og også sådan (gisp)... Du ved, jeg skal fandme kramme (...) Ja, det giver jo bare altid sådan et perspektiv på en eller anden måde.

Begge kvinder har små børn, hvorfor livet med et barn, der er så relativt selvstændigt som det, der præsenteres i teksten, er fjernt eller fremmed for dem. Alligevel er der noget i teksten, der adresserer dem, og som synes at have skabt en erkendelse eller et nyt perspektiv hos dem begge.

I Felskis kapitel om *recognition*, udviser hun i høj grad bevidsthed om, at spørgsmålet om personlig genkendelse i litteraturkritikken siden nykritikken har været anset som kontroversielt, fordi det ligger farligt tæt op ad narcissistisk selvspejling. Hun plæderer dog for at tage genkendelsen alvorligt som en måde, hvorpå læseren kan engagere sig i teksten, men hun understreger, at den form for genkendelse hun interesserer sig for, overstiger blot at registrere en spejling af noget, man i forvejen vidste eller følte (Felski, *Recognition* 2008, 25). For Felski omfatter genkendelsen en forandring, et ændret perspektiv, en oplevelse af, at noget meningsfuldt træder frem for én; noget, der før har været vagt og uden form: "Recognition is not repetition; it denotes not just the previously known, but the becoming known." (ibid.), skriver hun. Hun skelner i sit recognition-begreb mellem *self-intensification* og *self-extension*, hvor det første er forbundet med at genkende forbløffende klare aspekter af sig selv i teksten, mens det andet handler om at se sig selv i noget fremmed, teksten præsenterer; en proces, hvor noget ukendt gøres nærværende gennem de eksisterende erfaringsskemaer, man har til rådighed (Felski, *Recognition* 2008, 39).

Det, disse to deltagere har oplevet i mødet med Maria X's tekst, kan betegnes som en form for *self-extension*. Teksten resonerer ikke hos dem, fordi de genkender sig selv eller deres situation i den, men derimod fordi de oplever, at den erfaring, teksten præsenterer, som endnu er ukendt og fremmed, bliver gjort nærværende gennem de erfaringsskemaer, de har til rådighed. I tekstens specifikke måde at præsentere dette fremmede på, rækker den ud mod sine læsere, påkalder sig deres opmærksomhed og får dem til at forholde sig anderledes til deres nuværende situation. For Maria Y. leder teksten til en erkendelse af, at moderskabet er præget af en tilbagevendende ambivalens: en evig længsel efter det, man ikke har. Hun kalder erkendelsen "speciel", hvilket jeg ikke tolker som aparte, men snarere som ophøjet, *særlig*. For Julie bliver teksten en påmindelse om småbørnstidens flygtighed, der forandrer hendes blik på den "syge hudmæthed". Gennem det æstetiske jeks længselsfulde blik på det større barn i Maria X's tekst, bliver det tydeligt for hende, at hendes nuværende situation senere vil være noget, hun vil længes efter. Når tandbørstningen pludselig er *den sidste bastion*. Som Felski formulerer det: "Entering other worlds, we become acquainted with the unfamiliar, are drawn to see things from different angles, glimpse aspects of ourselves in distant lives." (ibid., 43). Mødet med fremmede verdener og fremmede erfaringer i skønlitterære tekster, kan ikke alene få os til at forstå os selv på nye måder, det kan også ændre og udvide vores perspektiv og gøre det muligt at se ting "from different angles".

Julie giver i interviewet også udtryk for, at det for hende har været givende at læse tekster, der repræsenterede erfaringer, der ikke nødvendigvis var sammenlignelige med hendes egne:

Jeg var sulten på mere, men også [på] nogle beskrivelser, der var sådan: ”wow, sådan havde jeg det slet ikke” (...) Både sådan: fuck mand, det lyder satme hardcore, eller: (...) Gud, sådan kan det jo også se ud. Jeg ved ikke, hvordan jeg skal forklare det, men der er et eller andet med... Jamen, bare komme lidt ud af sin egen røv.

I mødet med de øvrige deltagers tekster, opnår Julie en erkendelse: *sådan kan det også se ud*. Efterfødselsreaktionen er en delt erfaring mellem deltagerne, men teksterne *viser* hende, hvor mange forskellige gestalter, fænomenet kan tage. Formuleringen at ”komme lidt ud af sin egen røv”, kan forstås som en hverdagslig beskrivelse af, hvordan visse tekster for Julie skabte en bevægelse væk fra en selvcentreret læsning, og i stedet åbnede hendes blik for andre levede erfaringer. Dette kan på én måde forstås som en form for *self-extension*, idet Julies måde at begribe det ukendte i de andres tekster, blev tilgået ved at sætte egne erfaringer i relation til det beskrevne. Omvendt synes den indsigt, hun opnår, at overstige selvindsigt.

Denne form for læseoplevelse beskæftiger Felski sig med i sit kapitel om engagementsformen *knowledge*, der dækker over litteraturens evne til at udgøre en epistemisk kilde (Felski, Knowledge 2008, 84). Felski beskriver, med reference til blandt andet Ricoeur, hvordan litteraturen evner ikke bare at repræsentere eller imitere virkeligheden, men at skabe og omforme vores oplevelse af den. Generelt tager hun afstand fra ideen om kunstens metafysiske andethed og insisterer i stedet på dens verdslighed:

In my first chapter, I focused on literature’s potential merits to self-interpretation and self-understanding. I now turn to what literature discloses about the world beyond the self (...) [O]ne motive for reading is the hope for gaining a deeper sense of everyday experiences and the shape of social life. Literature’s relationship to worldly knowledge is not only negative (...) it can also expand, enlarge, or reorder our sense of how things are. (ibid., 83)

Felski fremhæver yderligere, hvordan litteraturens måde at give adgang og form til subjekters indre liv, frem for at sværge til empiriske kriterier om evidens, sandhed og nøjagtighed, netop udgør dens særlige styrke som erkendelsesform (ibid., 89-91). Set i dette lys, kan Julies oplevelse af at ”læse de andre deltagere”, læse deres erfaringer nedfældet og formgivet som

skønlitterære tekster, forstås som adgangsgivende til ”the world beyond the self”. Teksterne præsenterer erfaringer, der ligger udenfor hendes egen livsverden, og som kan siges at have *udvidet, forstørret og omarrangeret* hendes forståelse af efterfødselsreaktionen, ikke som hverken selvoplevet eller klinisk fænomen, men som menneskeligt, mangfoldigt og levet fænomen.

Dette giver i kombination med Maria Y’s oplevelse af at forstå sin erfaring udefra gennem sin tekst, som sås udfoldet under afsnittet ”Mødet med teksten: at læse sig selv og sin erfaring”, anledning til igen at knytte an til Nielsen og Rasmussens forandringsmodel. Heri opstiller de punktet ”Intersubjektivt livsperspektiv”, der beskriver en mekanisme i det kreative skriveværksted, hvor deltagerne både erfarer deres egne tekster udefra og andres indefra, og som kan ”hjælpe deltagerne til at se egne sundhedsudfordringer i et intersubjektivt perspektiv” (Nielsen og Rasmussen 2021, 173). Denne mekanisme ses eksemplificeret i mit materiale, idet teksterne som aktører skaber mulighed for, at de deltagende kan opleve at kunne se egne erfaringer udefra, såvel som træde ind i andres indefra. I kraft af dette muliggøres nye perspektiver på efterfødselsreaktionen, både som selvoplevet og bredere menneskeligt fænomen, men også på livet mere generelt.

Tekster der trøster: rum for anerkendelse

Hvor forrige afsnit beskæftigede sig med, hvordan det fremmede i tekster har potentialet til at udvide deltagernes perspektiv, undersøger dette afsnit den ”modsatte” erfaring: oplevelsen af genkendelse og anerkendelse gennem tekst.

At genkende sig selv i en tekst, kan ifølge Felski også rumme et element af anerkendelse, et trøstende element, der forsikrer én om, at man ikke er alene; at der er andre, der tænker og føler som én selv. Således kan man opleve, at læsningen frelser én fra usynlighed og ensomhed (Felski, *Recognition* 2008, 33). Erfaringen af genkendelse som anerkendelse binder Felski især op på et politisk og socialt aspekt, hvor den æstetiske oplevelse, for eksempel for minoritetsgrupper i samfundet, kan bidrage til en følelse af værdighed og inklusion. Marie-Elisabeth Lei Pihl beskriver det i *Anerkendelse og identitet i litteraturen* (2024) sådan, at litterære tekster har evnen til at spejle læserens erfaringer og vilkår, og dermed knytte hende sammen med andre, der er, eller har været, i en lignende situation. ”Litteraturen kan med andre ord vende ensomhed til samhørighed”, skriver hun (Pihl 2024, 37). Jeg vil mene, at en sådan

anerkendende læseoplevelse er mulig for mennesker med efterfødselsreaktion, idet denne erfaring, på trods af sin udbredelse, kan opleves som omgærdet af tavshed og stigma. Dette vil eksemplificeres gennem et uddrag fra mit interview med Trine, der i forbindelse med sin efterfødselsreaktion, var indlagt på en psykiatrisk afdeling.

Under interviewet, spørger jeg Trine til, om der undervejs i forløbet har været nogle af de andres tekster, der har ramt hende på en særlig måde. Her nævner hun blandt andet en tekst, Maria X. under temaet 'lister' skrev på anden værkstedsgang. Teksten gik under titlen "Lister over lister jeg lavede mens jeg var syg" og var netop en meta-liste, hvor jeget opridsede en række lister, der spændte fra "lister over den musik, jeg skulle spille for mit barn" til "lister over hvad jeg skulle gøre for at slippe ud af den lukkede" (se eventuelt bilag 4.2). Trine beskriver sin oplevelse af teksten således:

Og så var der også Maria, som fortalte om (...) det her med at være indlagt og prøve at slippe ud af... den lukkede afdeling. Det rørte mig rigtig meget. Både at de var så modige og turde fortælle om det, og så ramte det mig rigtig meget, at der sad en anden og havde oplevet det samme eller noget sammenligneligt, ik'? For jeg kan bare huske, at noget af det værste dengang dér, at være både ny mor og, hun var et år, så var jeg indlagt et par uger på den lukkede, og... Jeg havde aldrig hørt om nogen andre, og jeg kendte ikke nogen, og havde ikke mødt nogen. Man følte sig bare sådan så mærkelig og anderledes (...)

Det centrale i Trines udsagn er ikke, at hun igennem teksten oplever en identifikation i snæver forstand, men at denne identifikation fungerer som en form for anerkendelse, der står i kontrast til den isolation og ensomhed, hun oplevede i forbindelse med sit sygdomsforløb. Fordi hun ingen havde at spejle sig i under sit sygdomsforløb, oplevede hun at føle sig "mærkelig" og "anderledes", men i udsagnet insinueres det, at den erfaring, der for hende var af privat og isoleret karakter, pludselig igennem Marias tekst viste sig som noget delbart og fælles. Teksten har således muliggjort en form forsoning, en trøst og beroligelse, idet den har synliggjort for hende, at hun ikke er *alene*. Felski beskriver denne erfaring af social anerkendelse som en erfaring af at blive *set* og dermed at *høre til* (ibid., 33). Dette er muligvis en del af forklaringen på, hvorfor Trine i det afsluttende spørgeskema beskriver, at hun som en afledt virkning af sin deltagelse oplever at "føle at [hun] hører til og ikke er den eneste", og at hun også senere

angiver ”Mindre følelse af ensomhed på et større plan” som noget positivt, skriveværkstedet har tilføjet til hendes liv.

En lignende mekanisme beskrives i Julies interview. Hun beskriver en episode, hvor hendes tekst, idet den blev gjort til genstand for de andre deltageres fortolkning, muliggjorde en oplevelse af at føle sig anerkendt:

Der var et tidspunkt, jeg kan ikke huske, hvilken en af mine tekster det var. Men hvor der bare blev beskrevet meget godt, det er jo meget som det her ensomhed og osteklokke. Der blev bare sat nogle ord præcist på: ja, det var fucking sådan dér, det var, det var sådan dér, jeg havde det. Kan I forstå det ud af den her lillebitte tekst? Og det er jo det der med faktisk bare lige at blive mødt i det og spejlet og anerkendt.

Julie husker ikke selv, hvilken tekst eller session, der her er tale om, men ud fra mine feltnoter vurderer jeg, at det også må være anden værkstedsgang med temaet ’lister’. Her skrev Julie en tekst, der var båret af replikker og udsagn fra fødestuen og tiden efter (se eventuelt bilag 4.3). Tekstens hovedkarakter, der deler navn med skribenten, optræder ikke som førstepersonsfortæller, men præsenteres derimod kun gennem andres udsagn. Jeg har noteret i mine feltnoter, at deltageren Mia hæftede sig ved sætningen ”kig på ham”. Hun fortalte, at hun kunne genkende forventningen om, at hun med det samme efter fødslen skulle kigge på sit barn, kende og nyde det, mens den umiddelbare trang var at tage en pause og tjekke ind med sin krop; vente med at kigge på barnet, til man selv var på plads. Yderligere har jeg noteret, at psykoterapeuten Jeanette, der også lejlighedsvis bød ind i feedback-runderne, beskrev hvordan teksten gav hende oplevelsen af en ”osteklokke-fornemmelse”.

Den oplevelse Julie har med at modtage feedback på sin tekst, anser jeg som et pragteksempel på, hvad jeg forstår som at ”lade sig læse” af andre, idet hun – indirekte gennem tekst – stiller noget af sig selv til rådighed, som hun så giver afkald på og sender ud i det fælles fortolkningsrum, hvor de andre deltageres læsninger, perspektiver og tolkninger kan bearbejde det. At vidne denne udveksling mellem de øvrige deltagere, leder for Julie til en meningsfuld oplevelse af at føle sig set og anerkendt i en gruppe. De øvrige deltagere realiserer tekstens potentiale på måder, der for Julie opleves som en overvældende præcis artikulation af hendes erfaring: ”det var fucking sådan dér, det var”. I denne proces bliver Julies ”lillebitte tekst” en central og utvivlsomt afgørende aktør i muliggørelsen af anerkendelse, idet den som genstand

for fællesskabets læsninger, fungerer som aktiv mediator i anerkendelsesprocessen. Men det er den sociale udveksling deltagerne imellem, det, at teksten bliver læst, fortolket og talt om, som er udslagsgivende for, at Julie kan opleve sig læst på måder, der føles meningsfulde og anerkendende. Hvor Friedrichsen anvendte Flucks begreb om ”artikulationseffekt” til at pege på teksternes særlige evne til at artikulere det, deltagerne ikke selv har ord for, viser eksemplet her, hvordan deltagerne på samme måde kan opleve en form for artikulationseffekt i de udvekslinger, der finder sted *omkring* en tekst i den kollektive læsning – og yderligere, at denne artikulation har potentialet til at virke anerkendende.

Den kollektive stemme: når tekst skrives i et fællesskab

De foregående analytiske nedslag viste, hvordan erfaringer af anerkendelse og tilhørsforhold kunne opstå gennem deltagernes møder med andres tekster, men også gennem overværelsen af hvordan ens tekst blev læst af andre. I det følgende vil det derimod udfoldes, hvordan fællesskab og tilhør kan *skrives frem*, når skriveværkstedet bevæger sig fra udvekslingen af individuelle tekster til en fælles skrivepraksis (se evt. bilag 4.4 og 4.5). Ved den sjette og sidste værkstedsgang, var temaet netop ’kollektiv skrift’, og deltagerne skulle derfor ikke skrive individuelt men kollektivt. I mine feltnoter har jeg beskrevet rammen for øvelsen således:

Dagens skriveøvelse er kollektiv, og Jeanette og jeg deltager. Vi skiftes til at skrive en sætning, der starter med ’vi er’. Når man har skrevet sin sætning, foldes papiret ned over den og papiret sendes videre til den næste. Vi kan altså ikke se, hvad der tidligere er blevet skrevet. Vi gentager øvelsen med sætningen ’vi bliver’.

Da papirerne i et relativt hastigt tempo var blevet sendt rundt mellem os nogle gange, afrundede facilitator øvelsen og læste den første tekst højt. Jeg noterede efter højtlæsningen følgende:

Der er en helt vild stemning i rummet, da Fine har læst den første tekst højt. Flere smiler, ser overraskede ud, har lidt opspærrede øjne, nærmest udtryk af vantro. I noget, der føles som lang tid, har ingen rigtigt ord, rummet er tavst og åndeløst, indtil nogen undslipper et hviskende ”wauw”. Trine siger, at hun har gåsehud. Fine tager ordet og italesætter, hvordan sætningerne på en helt vild måde forbinder sig til hinanden, og at det virkelig giver en følelse af, at det er én stemme, der taler. Kimmie siger, hun har en oplevelse af, at de tekster der normalt bliver

produceret i skriveværkstedet, er vidt forskellige, og at det derfor er så vildt, at det er blevet så sammenhængende. Julie supplerer med, at det er som om, sætningerne åbner for hinanden.

Ud fra feltnoten synes det at kunne udledes, at disse tekster efterlader gruppen i en fælles tilstand af overraskelse og følelsesmæssig ramthed, hvor reaktionerne først og fremmest er affektive og kropslige, ikke kognitive og analytiske. Først da facilitator åbner samtalen, begynder deltagerne at sætte ord på den overraskende sammenhæng og organiske kvalitet i teksten. I mine interviews med deltagerne, gav tre ud af fire udtryk for, at disse tekster havde gjort særligt indtryk på dem. Med afsæt i feltnoten samt to af disse interviews, vil jeg forsøge at udfolde, hvad der for deltagerne blev udløst gennem den kollektive skrift.

I mit interview med Julie beskriver hun oplevelsen således:

Der skete en form for forbindelse mellem os. En kollektiv stemme (...) Jeg følte lidt, at det var den energi: at vi er en del af noget større (...) Der skete en kollektiv bevidsthed, der var virkelig smuk og stærk. Det der med, at vi er forbundet med hinanden, det synes jeg blev ret tydeligt. Og at den her fælles stemme godt kan rumme helt forskellige erfaringer på en eller anden måde (...) Og alle kunne mærke det. Det var sådan lidt sitrende der i rummet (...) Det var som om, at der skete bare et eller andet lidt magisk der.

Kimmie udtaler i tråd hermed:

Jeg blev enormt ramt af vores sidste digt. Det er nok det, jeg er blevet mest ramt af (...) Også det der med, at vi har været i det her rum sammen. Og at det faktisk kom til udtryk gennem et helt konkret værk, at vi var i en eller anden form for synergi.

Citaterne kan i kombination med feltnoten forstås gennem Felskis engagementsformer *shock* og *enchantment*. Det er bemærkelsesværdigt, at feltnoten rummer intet mindre end tre gentagelser af ordet ”vildt”. Først i min subjektive vurdering af stemningen i rummet, efterfølgende i parafraseringer af facilitator og Kimmies udsagn. Det vilde er det utæmmede, det ukontrollerbare, det, der skyder op uden varsel. For Felski er *shock* en engagementsform, der er ”(...) fueled by an essential element of surprise”, idet den er karakteriseret ved et møde med noget uventet, der flår én ind i en ændret sindstilstand (Felski, Shock 2008, 113). *Shock* er især karakteriseret ved, at kroppen kan reagere før hovedet har gjort sig klart, hvad der er på

spil (ibid., 117). Feltnoten synes tydeligt at illustrere dette, idet sprogliggørelsen haltede efter gruppens affektive respons på den kollektive tekst. Først kom tavsheden, de opspærrede øjne, et ”wauw” i mangel på bedre ord, der kunne beskrive, hvad der lige havde gjort rummet ”åndeløst” og ”sitrende”. ”Smashing into the psyche like a blunt instrument, it can wreak havoc on our usual ways of ordering and understanding in the world” (ibid., 113), skriver Felski om at opleve det litterære chok, og understreger således hvordan erfaringen også er kendetegnet ved en pludselighed, der splitter tiden i et før og et efter (ibid.). Hvad dette *før* og *efter* så består i, og hvordan teksten fremstår som udløser af et vendepunkt for gruppen, kan bedst begribes gennem en anden engagementsform: *enchantment*.

Ifølge Felski er *enchantment* en engagementsform, hvor læseren kan opnå en oplevelse af at være så intenst involveret eller aldeles opslugt af en tekst, at hun træder ind i en form for selvforglemmelse (Felski, *Enchantment* 2008, 51). Med reference til litteraturprofessor Joseph Boone, beskriver hun læsningen som en potentiel tilstand af ”absolute *powerlessness*, enacting the intense human desire to let go – to be released, to yield to an ’other’” (ibid., 51), og peger således på læsningen som en mulighed for at få opfyldt et dybt eksistentielt behov efter at hengive sig til noget andet, efter at lade sig midlertidigt opløse som afgrænset subjekt. Denne fortryllelse kan ifølge Felski være bundet op på mange ting i en tekst (ibid., 63).

En ting er, at Julie helt konkret bruger ord som ”sitrende” og ”magisk” om det, der efter oplæsningen af den første kollektive tekst, skete i rummet. Vi befinder os i et semantisk skema, hvori der ikke er langt til en fortryllelse. En anden ting er, at hun vender tilbage til erfaringen af teksten som noget, der medierer ”en kollektiv stemme”, ”at vi er en del af noget større” og ”at vi er forbundet med hinanden”. Ligeså udtrykker Kimmie, at det er igennem et ”helt konkret værk”, at hun oplever, at gruppen er i ”en eller anden form for synergi”. Til forskel fra Felskis definition af *enchantment*, er der her ikke bare tale om en total hengivelse *til* tekst, men om en hengivelse til fællesskabet *gennem* tekst. I tråd med Felski, muliggør teksterne en art midlertidig suspension af det individuelle til fordel for den fælles stemme, ikke som en abstrakt og formløs idé, men som et konkret, materielt værk, der gør fællesskabet synligt og sanseligt: som poetiske ord, men også som gåsehud, som en sitren. Teksterne kan siges at have muliggjort en erfaring af forbundethed på tværs af kvindernes ”helt forskellige erfaringer”, men også en mere grundlæggende erkendelse af, at fællesskabet *eksisterer*. De kan i dette lys betragtes som en centrale aktører i at forandre deltagernes måde at erfare sig selv og hinanden på, idet de igennem den, oplever at se gruppen som en stærk helhed, de selv er indlemmet i. Netop heri

består også chokkets *før* og *efter*: hvor rummet *før* var et rum fuld af individuelle stemmer med hver deres historie, klingede der i rummet *efter* en kollektiv stemme, en sammenvævning af disse historier, der gjorde fællesskabet nærværende og sanseligt.

De kollektive tekster udgør således et eksempel på, hvordan skriveværkstedets æstetiske og sociale dimensioner kan sammenflettes på en særligt intens måde. I dette krydsfelt skabes aktører, der muliggør, at deltagerne kan føle sig forbundne med hinanden, forbundne med noget, der rækker ud over deres individuelle historier.

Tekster der taler: nye kommunikative muligheder

De tekster, der er blevet produceret i skriveværkstedet, har imidlertid ikke begrænset sig til at påvirke gruppen. Nogle af dem har også fundet vej ud af skriveværkstedets kontekst og produceret af- og effekt *derude*. Deltagerne blev i det afsluttende spørgeskema spurgt til, hvorvidt de havde delt deres tekster med nogen udenfor skriveværkstedet. Tre svarede ja, herunder Maria Y., som i både spørgeskema og interview beretter, at hun har delt sine tekster med sin mand. I interviewet spørger jeg ind til årsagen bag og får følgende svar:

(...) jeg synes, der kom nogle andre ord på, også når det ligesom var skrevet ned. Det var ligesom bare det, jeg kunne læse op, så går jeg ikke ud af en eller anden tangent, når jeg beskriver noget. Det gav lidt et nyt perspektiv (...) jeg tror, at han blev ret berørt over de ting, jeg havde skrevet. Og jeg tror også at det var fordi, det var på en eller anden måde så råt og klart, at der ikke var alle mulige andre ord, der kom ind over.

Det centrale i citatet er, at Marias tekster synes at fortsætte med at virke *udenfor* skriveværkstedet, idet de indgår i nye læsesituationer og dermed opnår nye former for agens. Jeg tolker det, at ”der kom andre ord på” sådan, at teksterne har åbnet for et nyt sprogligt register, erfaringerne kunne kommunikeres i. Et sprogligt register, der med Marias ord var mere ”råt og klart”, og dermed underforstået mere præcist. Samtidig træder teksten også frem som noget, der forpligter, idet den fastfryser en distinkt ordlyd og dermed ikke tillader Maria at ”gå ud af en eller anden tangent”. Ifølge Marias eget udsagn, er det netop denne sproglige præcision i kombinationen med det, hun oplever som en forpligtelse på det skrevne, som leder hendes mand til at blive berørt, og som giver ”et lidt nyt perspektiv”.

Dette tilbyder Hermann et perspektiv på, idet hun fremhæver, hvordan det skrevne ord føles som en mere sårbar udlevering end det talte, fordi "(...) når vi skriver noget ned, stivner det på en måde, og derfor bliver det en mere rå, mindre medieret og mere ubekvem præsentation, som vi indvier andre i" (Hermann 2021, 40). Således producerer teksten i sit efterliv ikke bare affektive reaktioner; den muliggør også nye og mere præcise måder, hvorpå Marias oplevelser kan blive delt med hendes nærmeste. Dette fund er sammenligneligt med fundet *The written text as medium* hos Laursen et al., hvor tekster produceret på skriveværkstedet viste sig at muliggøre nye og meningsfulde samtaler mellem deltagere og pårørende, ligesom Friedrichsen fandt, at deltagelse i forløbet for flere havde ledt til styrket kommunikation med pårørende (Laursen et al., 2023; Friedrichsen, Nielsen og Juhl 2025).

Deltageren Izabella svarede derimod nej til at have delt sine tekster med nogen udenfor skriveværkstedet med den begrundelse, at det primært har været en "indre proces" for hende, et rum til at kunne "udtrykke [sig], reflektere og skabe". Alligevel er det bemærkelsesværdigt, at hun senere i spørgeskemaet, ved spørgsmålet om, hvad hun har oplevet at få ud af forløbet, svarer:

Jeg oplever at få et redskab til at udforske en måde at udtrykke mig på. Elskede benspændene og at få tid og rammer til at få skrevet. Skriver meget derhjemme, men det er altid så usammenhængende og ikke så konkret eller kommunikerbart.

Ordet "kommunikerbart" er interessant, fordi Izabella eksplicit har ytret, at hun ikke har haft en intention om at dele sine tekster med andre. Derfor kan det tolkes sådan, at teksterne har kommunikeret noget til *hende*, der ikke før var tilgængeligt eller muligt at forstå, fordi hendes skrivning ofte var "usammenhængende".

Disse eksempler kan delvist forstås i forlængelse af det punkt, der i Nielsen og Rasmussens forandringsmodel kaldes "Empowerment og health literacy", som beskriver, hvordan leg med kreativ form kan åbne for både nye sproglige færdigheder og nye måder at forstå livet på (Nielsen og Rasmussen 2021, 173). Deres antagelse er, at forbedrede sproglige færdigheder, kan forbedre kommunikationen med for eksempel sundhedsvæsenet. Mit materiale viser ikke, at deltagerne er blevet styrket i deres kommunikation med sundhedsvæsenet, men at teksterne snarere har potentialet til at styrke kommunikationen med pårørende og med én selv. De muliggør således både en ny form for *interpersonel*

kommunikation som mellem Maria og hendes mand, hvor hendes erfaringer kan deles mere præcist og sårbart, men også en art ny *intrapersonel* kommunikation, som hos Izabella, hvor hun som skrivende selv agerer modtager af det, teksten præsenterer for hende. Yderligere synes det af citatet fra Izabellas spørgeskemabesvarelse at fremgå, at hun forbinder hendes nu mere ”konkrete” og ”kommunikerbare” tekster, med de ”benspænd” og ”rammer”, der blev givet i skriveværkstedet. Disse vil analysen beskæftige sig med i tredje og sidste del.

Delkonklusion: Teksten som aktør

Således har analysens mest omfattende del peget på, hvordan teksterne i skriveværkstedet fungerer som aktive aktører, der på et hav af forskellige måder opnår agens og dermed forandrer de deltagende på positive måder. De tekster, deltagerne individuelt har produceret, har vist sig at muliggøre nye måder at betragte og håndtere deres erfaringer på, at udvide perspektiver, at skabe erfaringer af anerkendelse og ikke mindst at åbne for nye måder at kommunikere med både pårørende og selv. Yderligere viste de kollektive tekster sig som centrale aktører i at forme deltagernes oplevelse af at indgå i et fællesskab.

Analysens tredje del: Regler og rammer som aktører

Izabella gav i spørgeskemaet udtryk for, at hun ”elskede” at få benspænd og rammer for sin skrivning. I analysens tredje og afsluttende del, vil jeg undersøge, hvordan netop rammer og regler kan forstås som aktører, der frembringer positive oplevelser for de deltagende. De vil således ikke affejes som formelle strukturer for skriveværkstedet, men som medvirkende aktører i at forme, hvad der for deltagerne bliver muligt at opleve, tænke og skrive. Analysen vil fokusere på tre forhold: den æstetiske distance, reglen om ”den tavse forfatter” samt skriveøvelserne som den ramme, der opstilles for formgivning. Aktørerne vil behandles isoleret, men synes i praksis uløseligt forbundne og medsammensvorne i konstitueringen af en ”ikke-terapeutisk ramme” i skriveværkstedet. Denne del af analysen vil ikke som sådan inddrage ny teori, men derimod trække på tidligere studier af den litterært-social praksis ’shared reading’ for at belyse, hvordan skriveværkstedet som sammenlignelig praksis, kan have terapeutiske virkninger *uden* at være terapi. Roland Barthes’ begreb om ”forfatterens død” vil ikke så meget udgøre en teoretisk linse, som det vil udgøre en måde at forstå grundlaget og mekanismerne bag reglen om ”den tavse forfatter” i skriveværkstedet.

Æstetisk distance: Når kreative omveje bliver til genveje

Fra begyndelsen blev forløbet som nævnt rammesat som et skrivefællesskab, hvori der ingen krav var til indholdet i deltagernes tekster. I interviewet giver Trine udtryk for en positiv indstilling overfor valgfriheden i forhold til hvad og hvordan, man ville skrive i skriveværkstedet:

Det er et sikkert rum, fordi det ikke er sådan, at nu skal vi skrive om vores oplevelser (...) der er den her mulighed for at distancere sig på en eller anden måde og skrive indenfor forskellige genrer (...) Og det synes jeg har været rigtig godt. Samtidig har jeg måske også gemt mig lidt i det, når jeg kigger tilbage og tænker, at jeg egentlig godt ville have skrevet lidt mere om de oplevelser, men på den anden side, så har det åbnet op for, at jeg kan komme til at gøre det mere nu.

Muligheden for det, man med inspiration fra Bundesen og Rosenbaum kunne kalde *æstetisk distance*, dét, at praksissen først og fremmest foregår på æstetikens præmisser (Bunden og Rosenbaum, Kunstgruppen som resonansrum 2024, 304), fremstår central for Trines erfaring af skriveværkstedet som ”et sikkert rum”. At skrivningen ikke kræver direkte bekendelser og selvudlevering, men derimod centrerer sig om at åbne for arbejdet med forskellige former og genrer, synes at have en beskyttende funktion. Selvom hun giver udtryk for en ærgrelse over, at hun, med egne ord har ”gemt [sig] lidt i det”, nuanceres denne selvkritik både af, at hun oplever at der er blevet ”åbnet op for”, at hun kan gøre det mere nu (skrive om sine oplevelser), og i det afsluttende spørgeskema af følgende udsagn: ”Jeg blev overrasket over, at jeg alligevel nærmede mig mine oplevelser i få mere skjulte sætninger (...)”. I interviewet fortæller Trine, at hun havde en veninde, der inden forløbets opstart havde spurgt ind til, om Trine ville skrive om sine egne oplevelser undervejs. Overfor denne veninde havde hun understreget, at hun mest af alt ønskede at deltage for kreativitetens skyld. Alligevel virker det paradoksalt nok til, at det er den æstetiske distance, der har muliggjort, at Trine på én gang har kunnet ”gemme sig”, men samtidig turdet at være mere sårbar og udleverende i sine tekster, end hvad hun ellers havde forestillet sig – om end i ”få mere skjulte sætninger”. Dette stemmer overens med den antagelse, Bundesen og Rosenbaum formulerer i antologien *Kunsten at komme sig: Rewritalize – Skrivegrupper i psykiatrien* (2024): at den æstetiske distance muliggør, at ”man kan være mere intim end man ellers ville turde i mere normativt strukturerede rum.” (ibid.).

Senere i interviewet, da jeg spørger lidt uddybende ind til, hvad den kreative frihed har betydet, svarer hun:

(...) man ser det hele menneske, fordi der er jo en valgfrihed. Så er der nogen, der kan gå ind og gøre det, og skrive terapeutisk om deres oplevelse, men der er også en anden del af os, der bliver set, det her skrivende, kreative menneske, hvor at... Altså, når man bliver patient, så er man bare patient, og ens venner og familie er bare pårørende. Der er ikke nogen, der ser en for det, man kan (...) Så derfor synes jeg bare, at det er sådan en vigtig dimension, at man har de forskellige indgangsvinkler til folk, så de kan tænde forskellige dele af ens identitet i virkeligheden, ik'?

For Trine har det været befriende, at der ikke var noget krav om at skrive om sine oplevelser, og det har tilsyneladende været afgørende for, at hun har kunnet opleve sig selv set og anerkendt som "skrivende, kreativt menneske" og ikke bare som patient. Især i psykiatrisk og psykologisk behandling kan sygdomsidentiteten fylde utroligt meget, idet man som patient hele tiden monitorerer og taler om tanker og følelser vedrørende sygdommen. Dette kan medføre, at man stagnerer i et negativt og patologiseret selvbillede (Bundesen og Rosenbaum, Kunstgruppen som resonansrum 2024, 309). Trine synes at have en beslægtet erfaring med sig, idet hun har oplevet at "når man bliver patient, så er man bare patient (...) Der er ikke nogen, der ser en for det, man kan.". I modsætning hertil peger Trine på, at skriveværkstedet i kraft af sit fokus på det æstetiske frem for det terapeutiske, kan muliggøre en oplevelse af at blive set og anerkendt som *mere end* patient; som menneske. Således understreger udsagnet, hvordan den æstetiske distance har betydning for, hvordan hun kan erfare sig selv i fællesskabet.

I mit interview med Julie tales der også ind i den æstetiske distance, da jeg spørger ind til hendes generelle oplevelse af forløbet:

På en måde var det som om, at den der sådan (...) lidt kreative omvej, på en måde lidt blev en genvej. Fordi det gav adgang til nogle andre nuancer, jeg ikke kunne tænke mig til, hvis du forstår (...). Jeg føler, at jeg... At jeg på en måde er kommet hen til nogle ting, jeg ikke tror, jeg ville, hvis jeg bare var blevet spurgt direkte (...) "Forklar mig lige om det", eller "vil du skrive, hvordan det føltes at være på hospitalet første gang eller da du kom hjem", altså mere direkte på, så tror jeg, at det ville komme fra et andet sted.

Julie gav i interviewet udtryk for, at hun på forhånd havde besluttet, at hun gerne ville bruge forløbet til at forholde sig til sin efterfødselsreaktion igennem skrivning. Hun gav også udtryk

for, at hun havde forventet et mere klassisk terapeutisk forløb, end det hun fik. Der var ikke nogen, der bad hende skrive om, hvordan det *følte* at komme hjem fra hospitalet efter fødslen. I stedet blev hun bedt om at skrive en liste, en tekst fra en fremtid, en tekst hvor man udelukkende måtte bruge pronomenet 'man'. Dette har betydet, at hun har skullet nærme sig sin erfaring ad omveje, der i virkeligheden har vist som genveje til nogle nuancer, hun "ikke kunne tænke [sig] til". I denne sammenhæng fremstår den æstetiske distance som en aktør, der former hendes måde at forholde sig til sin efterfødselsreaktion.

Trine og Julies erfaringer kan ses i lyset af perspektiver på metoden 'shared reading', på dansk 'guidet fælleslæsning'. Guidet fælleslæsning er på mange måder en praksis, der er sammenlignelig med faciliteret kreativ skrivning. Den er bygget op over en model, hvor mennesker af forskellig social baggrund læser tekster af etablerede forfattere højt sammen og udveksler perspektiver, analyser og personlige refleksioner over dem. Læsegruppen er ledt af en facilitator, ofte en frivillig, hvis rolle er at balancere samtalen mellem en læsning, der respekterer teksten i sig selv, og en affektiv læsning, der kan have mange forskellige udtryk, når flere mennesker er samlet om litteratur (Davis 2020, 77). Én af de førende forskere inden for feltet, Josie Billington, har blandt flere peget på, at ét af de potentielt vigtigste aspekter ved metoden, er dens evne til at møde og anerkende deltagerne som *mennesker*, frem for at forstå dem gennem diagnoser eller andre reducerende kategoriseringer (James, et al. 2025; Billington, et al. 2017). Derfor sætter man heller ikke de deltagende i guidet fælleslæsning til at læse tekster, der direkte tematiserer deres lidelser, ligesom man i faciliteret kreativ skrivning ikke kræver, at deltagerne skriver om dem. Det, i litteraturen, der vedrører os, og som kan have betydning for vores liv, vil finde vej til os uagtet, påpeger Billington (Billington, Reading in Practice 2016, 105). Metodens terapeutiske effekt på sårbare grupper, ligger således ikke i en direkte bearbejdning af traumer og sygdomserfaringer, men i den forskydning af perspektiv (man kunne også kalde det den æstetiske distance), litteraturen tilbyder, der for deltagerne muliggør nye måder at tilgå deres erfaringer, og som potentielt kan tilbyde dem et rigere, dybere og mere nuanceret sprog end eksempelvis det terapeutiske, som kan synes overfamiliært og tomt for egentlig mening (Longden, et al. 2015, 4; Billington 2017, 91).

Trine og Julies erfaringer kan ses i lyset af disse perspektiver på guidet fælleslæsning, idet den æstetiske distance som én af de aktører, der konstituerer den ikke-terapeutiske ramme, på én gang muliggør, at de kan føle sig trygge, fordi erfaring ikke kræves berettet direkte, mens den samtidig åbner for, at den kan forstås, bearbejdes og sprogliggøres på nye måder. For Trine

bliver den en forudsætning for at *turde* forholde sig til sin efterfødselsreaktion igennem skriften, mens den ligeledes er afgørende for, at hun kan erfare sig selv anerkendt og set som skrivende, kreativt menneske. For Julie bliver den en forudsætning for at kunne *forstå* sin efterfødselsreaktion på nye og mere nuancerede måder.

Reglen om ”den tavse forfatter”: en måde at frisætte, beskytte og åbne

Meget i forlængelse af den såkaldte æstetiske distance, var det en eksplicit regel i skriveværkstedet, at forfatteren ikke måtte sige noget, mens de andre drøftede hendes tekst. Facilitator begrundede i interviewet reglen således:

Ja, altså det er jo egentlig (...) et litteratursyn, jeg ikke på den måde deler selv, men som tager udgangspunkt i noget a la forfatterens død, ik’? Forfatteren findes ikke, teksten findes. Det er en modstand mod biografisk læsning, men først og fremmest er det et virksomt værktøj i sådan nogle grupper, fordi det adskiller materialet og gruppedeltageren. Det gør, at vi kan behandle tekst som et materiale i rummet og (...) at man på en måde frisætter den enkelte fra at have ejerskab over det, altså at kunne have gjort det bedre eller værre, men også fritager den enkelte fra for eksempel at forsvare og sige: ”det gjorde jeg fordi” eller ”I læser det helt forkert, fordi...”

Reglen trækker således tråde til det begyndende poststrukturalistiske litteratursyn, Barthes formulerer i sit essay *Forfatterens død*, hvor grundtanken er, at tekster ikke bør fastlåses eller begrænses til forfatterintention eller -biografi. Dét, at ”give en tekst en Forfatter, er ligesom at påtvinge den en stopklods, (...) det er at lukke skriften”, skriver han (Barthes 2004, 181). Hvor Barthes idé om forfatterens død knyttede sig til et bestemt litteratursyn, bliver reglen i skriveværkstedet snarere en praksis, der skal være med til at sikre, at teksten bliver behandlet som selvstændigt materiale løsrevet fra sin skaber. På den måde mener facilitator, at deltageren vil kunne føle sig fritaget fra at forsvare, legitimere eller i det hele taget *forklare* sin tekst. Således muliggøres det også, at teksten uden hindring kan åbne sig mod andre betydninger end de af forfatteren på forhånd udtænkte.

I mine interviews lagde jeg vægt på at spørge deltagerne ind til de forskellige komponenter i formatet, herunder reglen om ”den tavse forfatter”, idet jeg ville undersøge,

hvilke erfaringer den muliggjorde i praksis. I den forbindelse kom både Julie og Trine med nogle interessante udsagn. Julie udtalte sig således:

Jeg synes, det var rigtig godt, vi ikke måtte sige noget, egentlig (...) Fordi det handler ikke om at forklare sig (...) det er på tekstens præmisser på en eller anden måde, og det handler ikke om mig som person, at jeg nu skal ind og forsvare mig, nu skal jeg forklare eller (...) undskylde for min egen tekst eller sådan noget.

Ifølge citatet er reglen en aktiv medskaber af en særlig erfaring, som også stemmer overens med facilitators intention bag den. Behandlingen af teksten på ”tekstens præmisser” muliggør, at Julie føler sig fritaget fra at stå til ansvar for teksten som et udtryk for hendes person. Reglen virker på den måde intensiverende i forhold til den æstetiske distance, fordi gruppens opmærksomhed nødvendigvis må vende sig mod den skrevne tekst frem for forfatteren, hvilket yderligere kan reducere følelsen af sårbarhed, der kan opstå, når man skal stå til regnskab for det skrevne. Således er teksten ikke en stopklods eller en byrde for forfatteren, og forfatteren ej heller en stopklods for teksten.

Trine fremhævede en sammenlignelig pointe: ”Det var fint ikke at bryde den der genkendelighed i det [ift. reglen som fast del af praksissen], også fordi så bliver det mere (...) professionelt, fordi det i forvejen er så personligt, det vi skriver.”. For Trine synes reglen således at understøtte en ”professionalisme” i praksissen, hvad jeg tolker som dens centrering om tekstlæsning og skrivekunst, hvilket får en beskyttende funktion i forhold til det eventuelt ”personlige” indhold, der bliver skrevet. Reglen er således potentielt med til at muliggøre, at man *trygt* kan være sårbar, fordi man, i hvert fald i princippet, ikke selv skal stå til regnskab for eller lægge krop til sårbarheden.

Julie pegede desuden på en anden dimension af reglen om ”den tavse forfatter”, idet hun først og fremmest fremhævede den som ”stærk” med følgende begrundelse:

Det kan jo virkelig noget, når nogle andre tager det alvorligt, man skriver på en eller anden måde, og så kan de sige noget, som man har oplevet, eller (...) noget i ens tekst, som de kan se, som jeg måske ikke selv har kunnet se, eller jeg ikke selv har kunnet sætte ord på. Det synes jeg var meget stærkt, altså det gjorde også sådan, at jeg kunne se på det jeg skrev, men måske også det, jeg havde oplevet med et lidt andet blik, måske nogle andre nuancer.

I kraft af dette citat er det muligt at forstå reglen ikke bare som frisættende og beskyttende, men også som *åbnende*. Julies udsagn peger på, at det netop er *fordi* forfatteren ikke må korrigere de andres læsninger af hendes tekst (hvad hun måske ellers intuitivt kunne føle trang til), at teksten kan overskride hendes intention og åbne sig for nye betydninger. For at parafrasere Barthes, der knytter an til Mallarmés poetik: forfatteren afskaffes til fordel for skriften, hvilket giver mere plads til læserne (ibid., 175), og således kan disse læsere i skriveværkstedets praksis berige teksten med deres perspektiver, der kan vende tilbage til forfatteren (der altså ikke er død, men bare midlertidigt uden stemme), som nye erkendelser af både tekst og en eventuel erfaring bag den. Således kan forfatteren *lade sig læse*.

Hos Barthes betyder forfatterens død, at en teksts betydning ikke ligger i dens ophav, men i dens destination (ibid., 183). Med dette flyttede han fokus fra forfatterintention til de måder, teksten blev realiseret hos læseren. I skriveværkstedets praksis, får denne tanke en konkret form: teksten har ikke bare én abstrakt ”læser” som destination, men en hel gruppe deltagere, der i fællesskab producerer dens betydninger, mens forfatteren tavst ser til. I skriveværkstedet får teksten således (blandt andet) sin særlige agens gennem reglen om den tavse forfatter. Med et metaforisk billede kan man sige, at navlestrengen mellem tekst og skaber(intention) formelt set klippes gennem denne regel. Denne adskillelse kan muliggøre, at deltageren oplever at føle sig *sat fri*, og teksten får samtidig, ved at få løst sin moderbinding, mulighed for selvstændigt at transformere sig i mødet med de øvrige deltagers læsninger. Således kan den vende tilbage til sin skaber i forandret skikkelse; måske klogere og rigere, end før den forlod hende.

Ramme for form: det kendte i nye scener

En afgørende komponent i det faciliterede skriveværksted, er de skriveøvelser, de deltagende får stillet. I forskningsartiklen ”Skrift som sansenær erindring: En undersøgelse af den kreative skrivning på skriveværksteder for mennesker med kronisk sygdom” var ét af de analytiske fund, at skriveøvelsernes formelle rammer tilsyneladende fungerede som en form for strukturerende aktør i skriveprocessen og i deltagernes måde at tænke på (Andersen, et al. 2022). Nærværende speciales empiri viser på samme måde, at rammen for form for flere deltagere har været med til at producere nye måder at tænke og udtrykke sig på. Hvor Andersen et al. brugte begrebet om *extended mind* til at udfolde denne mekanisme, flytter jeg i det

følgende fokus fra skriveøvelsen som kognitionsudvidelse til skriveøvelsen som *konfigurerende* aktør, der former ikke bare deltagernes tekster, men også deres måde at begribe og udtrykke erfaring igennem den.

I mit interview med Kimmie, spørger jeg til, om hendes tekster har haft indflydelse på hendes måde at forholde sig til eller tænke om sin egen efterfødselsreaktion. Hertil svarer hun:

Jeg tror, i forhold til min egen efterfødselsreaktion føler jeg, jeg har de første episoder, minder, jeg bliver ved med at huske tilbage på, som jeg føler repræsenterer rigtig meget den tid. Og lige pludselig (...) så var det interessant at skrive nogle tekster, som var noget andet, som jo egentlig griber i den samme følelse, men (...) kommer til at ligne en anden scene (...) det kommer også af, at Fine har sat nogle enormt stramme regler for øvelserne. Fordi (...) forløbet kunne også have været sådan, at man fik at vide: skriv om det hårdeste minde (...) og der ville jeg nok have trukket på de episoder, som står stærkest i min hukommelse. Men fordi den havde den her anden ramme, som var meget mere på form, så gav det mig ligesom fri til at tænke noget andet.

Kimmie modstiller den praksis, hun har oplevet i skriveværkstedet, med hvad der kunne karakteriseres som klassisk ekspressiv skrivning og understreger, at en ramme, som var ”meget mere på form”, har sat hende fri til ikke at genfortælle de dominerende episoder, der i hendes erindring knytter sig til efterfødselsreaktionen. Derimod synes den at have transformeret hendes erfaringer og følelser til andre ”scener”, så de kunne vise sig for hende i nye billeder og narrativer.

Kimmies tekster var særligt mod slutningen kendetegnet ved et skred i realismen. Hendes to sidste tekster, som hun fremhæver som dem, der ”føltes som [hende]”, indbefattede blandt andet under temaet ”mærkelige realismer” og øvelsen ”skriv en tekst fra en fremtid” en jeg-fortæller, der kastede et foster op og slugte det igen, og under temaet ”forvandling” og øvelsen ”skriv om en forvandling” en jeg-fortæller, der bed en heks i hånden, fordi hun var på nippet til at skælde hendes søn ud. Det er muligt, at teksterne har grebet i noget virkeligt, en følelse eller en erindring, men de har åbenlyst ikke *forpligtet* sig på en biografisk virkelighed. Det har formentligt, med udgangspunkt i Kimmies udsagn, været et produkt af rammesætningen, at disse specifikke billeder har ladet sig skrive frem. At få stillet, hvad hun betegner som ”meget stramme regler for øvelserne”, opleves paradoksalt nok som en frihed til at tænke anderledes, til at udfordre en vis automatiseret måde at forholde sig til efterfødselsreaktionen på. Således kan rammesætningen her forstås som en aktør, der gør visse sproglige og tankemæssige

bevægelser mulige, mens andre, mere velkendte, må træde i baggrunden. I en ricoeursk optik kunne det beskrives sådan, at rammen for formgivning griber ind i *konfigurationen*, der muliggør en potentiel *refiguration*. Skriveøvelsen gør det i hvert fald ikke kun muligt for hende at *skrive* noget andet, end det hun kender – hun bliver også ”sat fri” til at *tænke* noget andet.

Maria Y. giver på en mere indirekte måde udtryk for, at hun er blevet bevidst om formgivningens betydning, idet jeg spørger hende, om hun oplever at være blevet bedre til at skrive efter forløbet:

Jeg ved ikke, om jeg vil sige, at jeg er blevet bedre til at skrive, men (...) det er blevet helt åbenbart for mig, at man kan skrive på andre måder. Særligt sådan, når jeg for eksempel har skrevet dagbog, så bliver det meget sådan: så gjorde jeg det her, og så tænker jeg det her og så... Men jeg synes egentlig at hvis man bare satte sig 10 minutter og skrev f.eks. den her opgave med: ”jeg husker, at...” (...) det giver et meget bedre billede at skrive på måske ti linjer, end hvad jeg havde skrevet på tre siders dagbog så... På den måde synes jeg, at jeg har fået øjnene op for, at jeg kan skrive på andre måder og få noget meget bedre frem.

Dagbogsskrivningen beskrives her som kendetegnet ved en lineær, refererende og næsten rapport-lignende struktur, mens ”jeg kan huske”-øvelsen står i modsætning hertil som noget, der ”giver et meget bedre billede” og får ”noget meget bedre frem”. For Maria Y. har den træning, hun har fået i formgivning gennem skriveværkstedet, ledt til en erkendelse af, at rammen for form kan være styrende for det, der bliver muligt at formulere på skrift. At hun betegner resultatet som ”bedre”, peger ikke nødvendigvis på en litterær kvalitet, men nærmere på en oplevelse af en større præcision i måden, erfaringen beskrives på. Som Llambías skriver: ”Det kan ikke lade sig gøre at sige noget præcist på en formløs måde.” (Llambías, Der er ingen forskel på at undervise mennesker med kræft og mennesker uden kræft i skrivekunst 2017, 52). Overfører man betragtningen til Maria Y., synes netop en relativt enkel og formel struktur, at have været kilden til en anden og mere præcis måde at formulere sig på.

I kraft af ovenstående træder rammen for formgivning således frem som en aktør, der griber ind i konfigurationsfasen og producerer bestemte fortælle- og tankeformer. Deltagerne oplever ikke, at skriveøvelserne er begrænsende for deres skrivning, men derimod muliggørende for, at de kan løsrive sig af vante og dominerende erindringsspor og måder at udtrykke sig på.

Delkonklusion: Regler og rammer som aktører

Analysens tredje del viser, at skriveværkstedets regler og rammer fungerer som aktører, der aktivt former deltagernes muligheder for at erfare, tænke og ikke mindst skrive. Den æstetiske distance gør det muligt for deltagerne at nærme sig deres erfaringer gennem kreative genveje, mens selve den centrering om tekstproduktion og -læsning, denne distance implicerer, muliggør at de kan føle sig set og anerkendt som skrivende, kreative mennesker. Reglen om den tavse forfatter har på én gang den virkning, at den beskytter og frigør de deltagende, mens den, ved at afkoble tekst fra intention, også frigør tekstens agens, idet den kan vende tilbage til sin forfatter i transformeret og beriget form, sådan at hun tilsvarende kan transformeres og beriges. Afsluttende fremtræder rammen for formgivning som en aktør, der griber ind i konfigurationsprocessen, og som dermed gør det muligt at udtrykke velkendte erfaringer og følelser i nye og eksperimenterende scener, men potentielt også med større præcision.

Perspektivering til evaluering af skriveværksted for mennesker i fertilitetsbehandling

Opsummerende viser analysen, at skriveværkstedets forandringspotentialer ikke kan forstås som en effekt af tekstlæsning eller -skrivning alene, men må anskues som noget, der opstår i samspillet mellem forskellige tilstedeværende aktører. Skriveprocessen fremstår som en aktør, der ikke lader sig tøjle af de deltagendes intentioner, idet den overrasker, former og åbner noget i dem, der ikke før var tilgængeligt – eller måske i det hele taget *til*. Teksterne, individuelle såvel som kollektive, virker som aktører, der ikke bare gengiver erfaringer, men refigurerer dem: de synliggør erfaringer på nye måder, udvider perspektiver, muliggør nye kommunikative registrer og skaber dybe følelser af anerkendelse og fællesskab. Endelig viser analysen, at regler og rammer fungerer som medskabende aktører, der former deltagernes muligheder for at skrive og tænke på bestemte måder. De muliggør, at deltagerne på én gang kan føle sig beskyttede og sårbare, at de kan føle sig set som *hele* mennesker og at de kan møde egne tekster, og muligvis de erfaringer, de tekster bærer, med nye øjne. Samlet set peger fundene på, at ingen aktør indenfor skriveværkstedet for alvor kan forstås isoleret. Alle indgår de i en *kæde af associationer*, hvorigennem forandringen produceres. Disse forbindelser aktørerne imellem, vil især fremhæves i denne afsluttende del af specialet, der vil perspektivere til en på mange måder

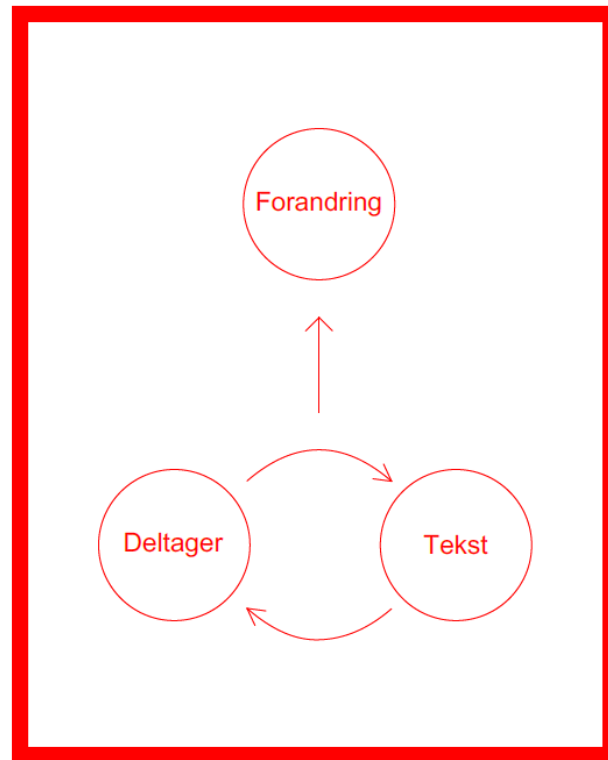
sammenlignelig undersøgelse og evaluering af en lignende intervention: ”Skriveværksted for mennesker i fertilitetsbehandling” (2024). Friedrichsens evaluering af skriveværkstedet, der oprindeligt blev udarbejdet som et kandidatspeciale, er som nævnt blevet publiceret i en peer-reviewed artikel på engelsk. Perspektiveringen vil dog også referere til det oprindelige speciale, da det rummer relevante analytiske nuancer, der ikke fremgår af forskningsartiklens komprimerede form.

Nærværende speciale er sammenligneligt med Friedrichsens kvalitative evaluering af skriveværkstedet for mennesker i fertilitetsbehandling, både hvad angår analysen af et empirisk grundlag, men også hvad angår en mere grundlæggende erkendelsesinteresse, der drejer sig om forandringspotentialet i faciliteret kreativ skrivning i en ikke-terapeutisk rammesætning. Begge evalueringer viser, at de æstetiske praksisser i skriveværkstedets ”sociale rum” (hvorfor dette angives i citationstegn, vil opklares i løbet af afsnittet), gør det muligt for deltagerne at forstå dem selv, deres erfaringer og deres omverden på nye måder. Målgrupperne er i øvrigt sammenlignelige i form af en generel sårbarhed i forbindelse med overgangen til eller ønsket om forældreskab. På et overordnet plan placerer begge evalueringer sig i slipstrømmen af kvalitative analytiske studier i Danmark, der har peget på faciliteret kreativ skrivning som betydningsfuld for deltageres selvfølelse og hverdagsliv (Hellum, Jensen og Nielsen 2017; Hansen, et al. 2019; Zwisler, et al. 2017; Andersen, et al 2022; Laursen et al., 2023).

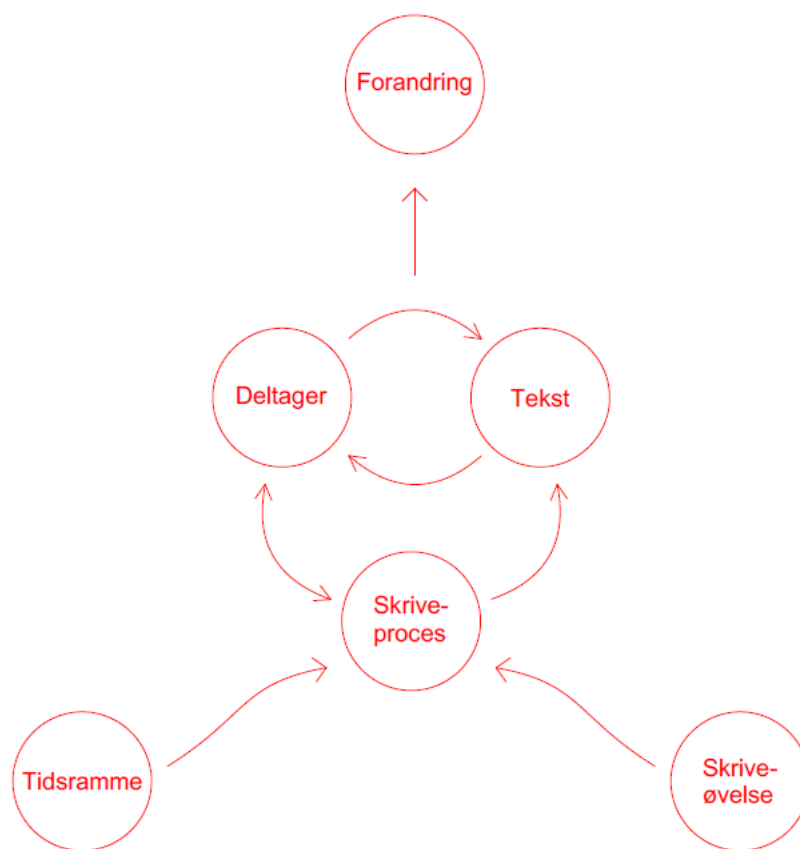
Der hvor begge evalueringer skiller sig ud i forhold til de øvrige, er ved en litteraturteoretisk ramme i form af Felskis postkritiske begrebsapparat. Som en konsekvens heraf, har begge specialer rettet en opmærksomhed mod, hvordan møder med skønlitterære tekster kan påvirke mennesker i et affektivt og erkendelsesmæssigt øjemed. Det må i kraft af dette delte teoretiske grundlag, betragtes som en fælles antagelse for både min og Friedrichsens evaluering, at teksterne indenfor skriveværkstedets kontekst kan tænkes som ikke-menneskelige aktører, der opnår agens igennem deres relationer til *andre* fænomener (Felski, Context Stinks! 2015, 164). Hos Friedrichsen fremhæves disse andre fænomener dog primært som læsere/deltagere, hvad hendes udvikling af en typologi over forandrende læseoplevelser i skriveværkstedet tydeligt afspejler (Friedrichsen, Nielsen og Juhl 2025). Denne typologi, der knytter sig til fælleslæsningerne som fast aktivitet i skriveværkstedet, afspejler også hvorledes Friedrichsen, i tråd med dette speciale, har betonet den sociale dimension som afgørende for, *hvordan* teksterne, der produceres i skriveværkstedet realiseres, og hvilke *forandrende* effekter, de i kraft heraf kan have på de deltagende.

Nærværende speciale udvider imidlertid den analytiske ramme hos Friedrichsen ved at undersøge hvilke aktører, der i øvrigt indgår i de forandrende processer, og hvordan teksters særlige agens muliggøres af deres relation til disse. Hvor Friedrichsen således har udviklet en typologi, der begrebsliggør *oplevelserne* i skriveværkstedet, er jeg optaget af selve infrastrukturen *omkring* oplevelserne. For at eksemplificere: Friedrichsen beskriver læseoplevelsen *opdagelse*, hvor deltageren (højt)læser sin egen tekst ud fra et indadvendt blik på sig selv og derigennem oplever en forandring i sin narrative identitet igennem ny selverkendelse (ibid., 22). Denne læseoplevelse er sammenlignelig med Maria Y's oplevelse af at "læse sig selv" og derigennem opleve en refiguration af sin erfaring. Friedrichsen forklarer grundlæggende denne læseoplevelse som en konsekvens af mødet mellem tekst og læser/deltager i et socialt rum (fælleslæsningen) (A. K. Friedrichsen 2025, 48). Mit materiale gør det imidlertid muligt at udvide denne forklaringsmodel. Jeg vil forsøge at illustrere denne udvidelse gennem modellerne opstillet nedenfor, der visualiserer hvordan Friedrichsen og jeg har arbejdet på forskellige analytiske niveauer i forståelsen af skriveværkstedets forandringspotentiale. Pilene illustrerer i begge modeller forbindelser mellem aktører, mens pilene mod "forandring" angiver den ønskede effekt af disse forbindelser.

DET SOCIALE RUM

Figur 1: En illustration af Friedrichsens model for *opdagelse* i skriveværkstedet. Forandringen opstår i mødet mellem deltager og tekst indenfor ”det sociale rum”.

Figur 2: En illustration af en tentativ model, hvori de aktører, der muliggør det transformative møde mellem deltager og tekst, visualiseres.

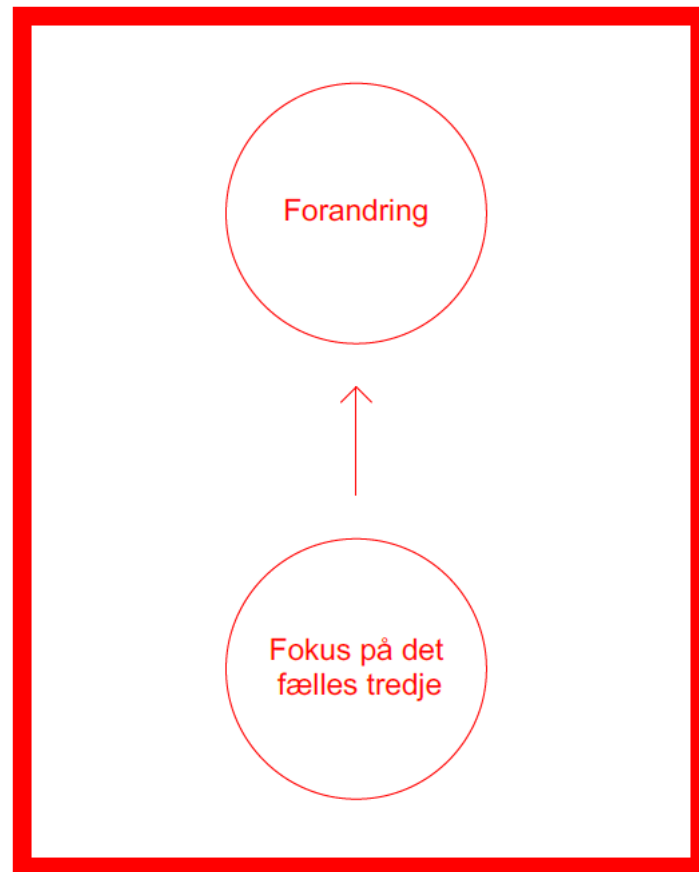
Hvor Friedrichsen især fremhæver, at transformative læseoplevelser kan udløses i mødet mellem deltager og tekst, viser min model, hvilke relationer der kan siges at gå forud for dette forandrende møde. Med udgangspunkt i min analyse, kan tekstens agens, dens evne til at forandre noget i deltageren, ikke forstås isoleret i mødet mellem de to. I stedet må den forstås som distribueret på tværs af de aktører, der gør tekstens særegne væsen mulig i første omgang, herunder de tidslige og formmæssige rammer. Tager vi udgangspunkt i Maria Y's beskrivelser af de respektive aktører, må forklaringsmodellen nødvendigvis udvides. *Tidsrammen* muliggør en særlig agens i *skriveprocessen*, der får hende til at skrive mere blottende og mindre selvkritisk, mens *skriveøvelsen* som en ramme for formgivning, åbner for et klart og præcist sprogligt register, hendes erfaring kan formidles i. Det transformative møde mellem Maria og

teksten, er således betinget af disse aktører, fordi de er bestemmende for tekstens særlige karakter. Hvor Friedrichsen forklarer en del af forandringsmekanismen med fælleslæsningen som *socialt rum*, rejser dette speciale spørgsmålet: hvori består *det sociale rum*? Hvad er *det sociale* så at sige gjort af?

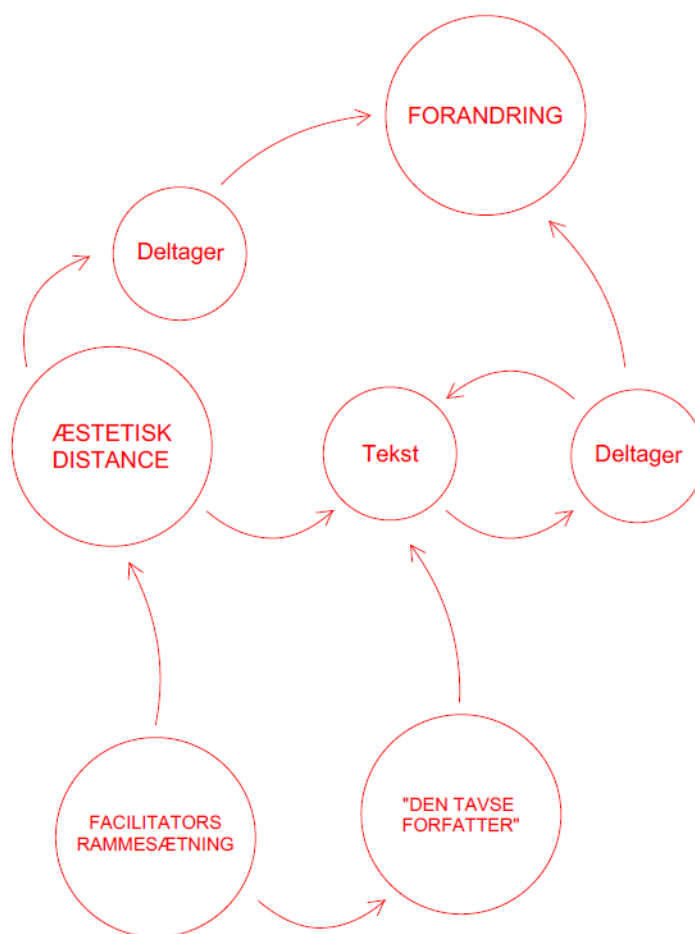
Det er en latoursk overbevisning, at der ikke findes noget sådant som en 'social dimension', hvorfor han afviser *det sociale* forstået som homogent træk og foreslår en gentænkning af videnskaben om det sociale til en "opsparing af associationer" (Latour 2008, 26). Jeg gør mig ingen illusioner om at opspore samtlige associationer i skriveværkstedets netværk, da et komplet og udtømmende netværk ikke kan kortlægges og i princippet er uendeligt. I stedet mener jeg, at specialet kan bidrage med en mere relationel forståelse af skriveværkstedets forandringspotentiale ved at synliggøre *nogle* af de associationer, der nemt kan drukne i den homogeniserende betegnelse om 'det sociale', og som er afgørende for deltagernes oplevelse af forandring.

En anden måde hvorpå dette kan eksemplificeres, er ved at udfolde endnu en analytisk udvidelse i forhold til Friedrichsen. Hun konstaterede i sin evaluering af skriveværkstedet for mennesker i fertilitetsbehandling, at forløbet ved netop *ikke* at have en terapeutisk ramme, giver deltagerne mulighed for at træde ud af en sygdomskontekst og ind i rollen som skabende subjekt, dette som følge af et fokus på et fælles tredje: skrivningen (A. K. Friedrichsen 2025, 34; Friedrichsen, Nielsen og Juhl 2025, 24). Denne pointe synes umiddelbart beslægtet med Trines udsagn om, at forløbets fokus på kreativ udfoldelse og skrivekunst frem for terapeutisk bearbejdning, muliggjorde en oplevelse af at føle sig set som skrivende og kreativt menneske. Men hvad konstituerer så denne ikke-terapeutiske ramme, når deltagerne samtidig indgår i et forløb, der er organiseret omkring deres fælles erfaringer med efterfødselsreaktion eller fertilitetsbehandling? Med ANT som analytisk sensibilitet, bliver det netop muligt at udpege, hvordan rammen ikke eksisterer *før* praksis, men produceres *i* praksis. For at illustrere forskellen mellem Friedrichsens rammebaserede forklaring og specialets aktørnetværksorienterede analyse, opstilles igen to modeller:

IKKE-TERAPEUTISK RAMME

Figur 3: En illustration af Friedrichsens rammebaserede forklaring på den ikke-terapeutiske rammes effekt.

Figur 4: En tentativ model, der illustrerer de aktører, der er med til at konstituere den ikke-terapeutiske ramme og dens virkninger.

Hvor Friedrichsen i denne kontekst forklarer deltagernes oplevelse af forandring med den ikke-terapeutiske ramme, undersøger min model hvilke aktører, denne ramme konstitueres af, og yderligere, hvilke effekter aktørerne producerer *udover* oplevelsen af at blive anerkendt som menneske frem for patient. Min model viser, at facilitators rammesætning frembringer aktører som reglen om *"den tavse forfatter"* og det, der i nærværende speciale betegnes som *æstetisk distance*. Den æstetiske distance kan i sig selv siges at skabe forandring hos deltagerne, fordi fokuset på formgivning og skrivekunst, gør det muligt at opleve sig selv anerkendt som kreativt menneske; som skabende subjekt frem for patient, syg eller sårbar. Denne del af modellen er således meget lig Friedrichsens. Hvor den adskiller sig, er derfor ved dens

illustration af, hvordan aktørerne "*den tavse forfatter*" og *den æstetiske distance*, former tekstens status og agens i rummet. Med udgangspunkt i nærværende speciales analyse, kan disse forstås som bidragende til, at teksten bliver læsbar som et æstetisk produkt, der er åbent for flere betydninger, frem for afkodet som et rent subjektivt udtryk, deltagerne vil føle sig forpligtede på. Dermed kan disse betragtes som aktører i skriveværkstedet og medproducenter af den ikke-terapeutiske ramme, der er med til at åbne for det forandrende møde mellem tekst og deltager(e).

Hvad jeg forsøger at illustrere gennem mine modeller er, at nærværende speciale bør tænkes som en udvidelse af de analytiske konsekvenser ved Latours ANT, som Friedrichsens evaluering mere indirekte var funderet i, i kraft af sit postkritiske litteratursyn. Dette er i det hele taget ønskværdigt indenfor sundhedshumaniora: at forskningen er akkumulativ, så studier ikke fremstår som isolerede cases, men som analytiske bidrag, der kan udbygge et større felt.

Begrænsninger for undersøgelsen og eventuelle udviklingsmuligheder

ANT-perspektivet har således muliggjort en mere relationel forståelse af skriveværkstedets forandringspotentiale end de tidligere evalueringer af lignende interventioner, men det er samtidig en teoretisk rammesætning, der rummer et noget nært udtømmeligt mulighedskatalog, fordi aktør-begrebet åbner for en udforskning af selv den *mindste* komponent i skriveværkstedet. Hvilken rolle spiller det for eksempel, at deltagerne skriver i hånden? Hvad gør blyanten, kuglepennen, tuschen muligt – og er det noget andet end tastaturet og computerskærmen ville kunne? Hvad med teksterne, der nærlæses *inden* skriveøvelsen opgives? Hvilken effekt har de på hvad eller hvordan, der bliver skrevet? Hvad gør lokationen, rummet, hvad gør måden, deltagerne placerer sig *i* rummet fra gang til gang? Mange interessante og relevante spor kan forfølges med ANT som den lommelygte, der kan kaste lys over selv den mørkeste og mest upåfaldende afkrog. For nærværende speciale er det dog en helt grundlæggende begrænsning, at empirien har været omfattende, mens tiden til at analysere den har været knap (fra medio marts 2026 til ultimo maj 2026). I henhold til fremtidige evalueringer ville en opskalering af arbejdstid, for eksempel i form af et ph.d.-projekt, muliggøre en langt dybere udforskning af skriveværkstedets aktørnetværk og muliggøre mere

dækkende og omfattende modeller for, hvordan dette konstitueres og stabiliseres – eller eventuelt destabiliseres.

Yderligere kunne en evalueringsproces af længere varighed, fx 3-4 år, åbne for inddragelse af andre fagdiscipliner. Nærværende evaluering inviterer løbende en række faglige perspektiver ind, blandt andet sundhedsfaglige og etnologiske. Dette trods undertegnede som danskstuderende ikke har ekspertise indenfor nogen af disse fagtraditioner. Specialet har *åbnet* for disse perspektiver, men kan ikke siges at *repræsentere* hele deres teoretiske, metodiske eller epistemiske tyngde. For eksempel har jeg inddraget etnografiske metoder i form af blandt andet deltagerobservation og feltnoter, men det ses tydeligt afspejlet, at analysen er domineret af uddrag fra de transskriberede interviews frem for af feltnoter og observationer. Dette skyldes blandt andet, at jeg i højere grad er fortrolig med en fagtradition, hvor nærlæsning og fortolkning af tekst er almindelig praksis, mens kunsten at tage feltnoter, har været en mere udfordrende metodisk opgave. Derfor er effekten af for eksempel regler og rammesætning udelukkende forklaret gennem deltagernes *retrospektive* fortællinger om deres oplevelser i skriveværkstedet, frem for gennem en direkte observation af, hvordan de virkede i *realtid*. Et mere udtalt observationsbaseret etnografisk perspektiv, kunne bidrage til en skarpere analyse af interventionen på praksisniveau: hvordan agerer, interagerer og reagerer menneskelige såvel som ikke-menneskelige aktører *in situ*? Dette synes især meningsfuldt, når etnografiske studier og feltarbejde traditionelt har spillet en vigtig rolle i ANT, hvor den grundlæggende intention er at undersøge fænomener i praksis; i deres tilblivelse (L. Nielsen 2026, 123). Med dette perspektiv kunne man således bedre illustrere, hvordan forandringen finder sted – også før der eksisterer en reflekteret fortælling om den.

Yderligere er det relevant at understrege, hvordan styrken i nærværende speciale især har været at belyse de æstetiske praksissers betydning for deltagernes (selv)refleksion og erkendelse, mens det i mindre grad har beskæftiget sig med et egentligt sundheds- eller trivselsbegreb. Dette på trods af, at materialet på forskellige måder synes at invitere til undersøgelser af, hvordan og i hvilken udstrækning deltagernes erfaringer af fællesskab, tilhør, frihed fra præstation, øget selvværd og eventuel mestring i skriveværkstedet, fremmer deres mentale trivsel på et generelt plan. Dette kunne undersøges igennem validerede måleredskaber, der er genkendelige indenfor folkesundhedsvidenskaben, og i det hele taget kunne disse typer erfaringer begrebsliggøres på måder, der muligvis kunne gøre interventionens virkninger mere begribelige inden for sundhedssektorens eksisterende evidens- og evalueringslogikker. Selvom

der af nærværende studie med bare otte deltagere ikke kan udledes sikre og generaliserbare mønstre, vil et folkesundhedsvidenskabeligt perspektiv på design af fremtidige evalueringer, muligvis kunne kvalificere indsatsen og dermed øge sandsynligheden for bredere implementering. Den kvalitative evaluering vil også kunne kombineres med kvantitative mål af biomarkører som fx blodtryk i et *mixed method*-design.

Konklusion

Nærværende speciale har på baggrund af etnografisk feltarbejde undersøgt, hvordan deltagerne i interventionen ”Skriveværksted for mennesker med efterfødselsreaktion” oplevede den faciliterede kreative skrivning i spændingsfeltet mellem social og æstetisk praksis, og hvordan disse oplevelser kunne forstås som årsager til forandring. Specialet har både synliggjort *at* erfaringer af genkendelse, refleksion, erkendelse og perspektivudvidelse udspiller sig i skriveværkstedet, men samtidig, gennem Latours aktørnetværk-teori som analytisk framework, søgt at synliggøre *hvordan* disse forandrende erfaringer bliver til i et netværk mellem deltagere, øvelser, tekster og regler. Analysen var struktureret omkring tre centrale aktører i skriveværkstedet: skriveproces, tekster og rammer/regler, der på forskellige måder og til dels med forskellige teoretiske begrebsapparater, er blevet undersøgt som betydningsfulde for deltagernes erfaringer af forandring.

Analysens første del beskæftigede sig med skriveprocessen som en aktør, der unddrog sig deltagernes fulde intention og kontrol. Skriveprocessen muliggjorde, at deltagerne oplevede at få nye og uventede indsigter, men også at *blive til* på nye måder. Yderligere viste skriveprocessen sig også som en aktør, der kunne muliggøre en *refiguration* – en ny måde at fortolke og begribe det erfarede på. Denne del af analysen pegede yderligere på, at tidsrammen for skrivningen var afgørende for, at skriveprocessen kunne opnå den særlige form for agens, deltagerne berettede om.

Felskis adaptation af Latours ANT samt hendes fire læsemodi, udgjorde det primære teoretiske fundament i analysens anden del, der undersøgte teksterne som aktører, der både affektivt, erkendelsesmæssigt og relationelt påvirkede deltagerne. Denne del af analysen viste blandt andet, at mødet med egne tekster, kunne gøre deltagernes erfaringer læsbare for dem selv og dermed muliggøre nye måder at forholde sig til dem på. Tekster, der repræsenterede erfaringer, der forekom deltagerne fremmede, kunne både udvide og omarrangere deres forståelse af deres nuværende situation og deres omverden, mens de tekster, der præsenterede

dem for noget genkendeligt, kunne skabe dybe følelser af social anerkendelse. Denne anerkendelsesmekanisme viste sig ligeledes at kunne opstå gennem den kollektive feedback, hvor de øvrige deltagere kunne fortolke den skrivendes tekst på måder, der kunne opleves som præcise gengivelser af de følelser, teksten søgte at gribe i. Yderligere undersøgte anden del af analysen, hvordan den kollektive skrift, som den blev til i kraft af en kollektiv skriveøvelse, for deltagerne muliggjorde en oplevelse og en erkendelse af at være en del af noget større; at indgå i et meningsfuldt fællesskab. Afsluttende viste denne del af analysen teksternes potentiale til at styrke kommunikationen i et interpersonelt såvel som intrapersonelt henseende.

I analysens tredje og afsluttende del, blev skriveværkstedets regler og rammer, herunder den æstetiske distance, reglen om "den tavse forfatter" samt rammen for formgivning, undersøgt som aktører, der formede deltagerne måde at skrive, tænke og forstå dem selv og deres erfaringer på. Den æstetiske distance viste sig for deltagerne at muliggøre en oplevelse af at føle sig set og anerkendt som kreative, skrivende mennesker. Samtidig gav den dem mod og anledning til at nærme sig deres erfaringer ad "kreative omveje", der viste sig som genveje til nye nuancer og erkendelser, de ikke anså for tilgængelige gennem direkte refleksion. Reglen om "den tavse forfatter", viste sig som en aktør, der frisatte og beskyttede de deltagende, idet de i kraft af den følte sig gjort fri af ansvar for deres tekst. Yderligere muliggjorde reglen, at teksten uhindret kunne åbne sig mod de øvrige deltageres fortolkninger, som således kunne vende tilbage til forfatteren som nye erkendelser. Endelig viste analysens sidste del, hvordan skriveøvelserne som ramme for formgivning, fungerede som en aktør der greb ind i konfigurationsprocessen, og som dermed formede, hvad der blev muligt for deltagerne at skrive frem.

Samlet set synes en del af analysens fund at bekræfte specialets antagelse: skriveværkstedet gør det både muligt for deltagerne at *læse sig selv*, at se og fortolke deres erfaringer *udefra* igennem nye billeder, narrativer og former, men det gør det også muligt for dem at *lade sig læse*, at invitere andre til at fortolke og sætte ord på den erfaring, teksten eventuelt bærer. Disse mekanismer rummer efter min bedste overbevisning en betydelig del af skriveværkstedets forandringspotentiale.

Afsluttende blev det igennem en perspektivering til evalueringen af "Skriveværksted for mennesker i fertilitetsbehandling" tydeligt, hvordan ét af specialets væsentligste bidrag til forskningsfeltet, var dets mere relationelle forståelse af skriveværkstedets forandringspotentiale. Dette blev søgt illustreret gennem tentative modeller, der udvidede

tidligere forsknings forklaringsmodeller. Disse synliggjorde blandt andet de associationer mellem skriveøvelse, tidsramme og skriveproces, der går forud for det transformative møde mellem deltager og tekst, og som i det hele taget er bestemmende for tekstens særlige agens. En længerevarende evalueringsproces ville kunne kortlægge skriveværkstedets aktørnetværk langt mere detaljeret, samt muliggøre udviklingen af mere dækkende modeller for, hvordan dette konstitueres og stabiliseres.

Bibliografi

- Alim (red.), Winnie. »Den første tid efter fødslen: Analysenotat nr. 10/oktober 2021.«
MødrehjælpenTema, 2021: 1-12.
- Andersen, Tine Riis, Sara Seerup Laursen, Helle Ploug Hansen, og Anders Juhl
Rasmussen. »Skrift som sansenær erindring: En undersøgelse af den kreative
skrivning på skriveværksteder.« *Nordic Journal of Arts, Culture and Health*
Volume 4, nr. 2., 2022: 1-12.
- Baddeley, Jenna L, og James W. Pennebaker. »Chapter 6: The Expressive Writing
Method.« I *RESEARCH ON WRITING APPROACHES IN MENTAL HEALTH*, af
Luciano L'Abate og Laura G. Sweeney (red.), 85-114. Emerald Publishing, 2011.
- Barthes, Roland. »Forfatterens død (oversat af Carsten Meiner).« I *Forfatterens død og
andre essays*, af Roland Barthes, 174-183. Gyldendal, 2004.
- Billington, Josie. »Reading in Practice.« I *Is Literature Healthy?*, af Josie Billington, 86-
113. Oxford University Press, 2016.
- Billington, Josie, et al. »A comparative study of cognitive behavioural therapy and shared
reading for chronic pain.« *Medical Humanities* 43, september 2017: 155-165.
- Bolton, Gillie. »Write to Learn: Reflective Practice Writing.« *InnovAiT, Volume 2, Issue 12*,
december 2009: 752-754.
- Bundesen, Birgit, og Bent Rosenbaum. »Kunstgruppen som resonansrum.« I *Kunsten at
komme sig: Rewritalize - Skrivegrupper i psykiatrien*, af Birgit Bundesen, Jon Toke
Brestisson, Pablo Llambías og Bent Rosenbaum (red.), 285-326. Klim, 2024.
- Bundesen, Birgit, og Bent Rosenbaum. »REWRITALIZE: Kreative skrivegrupper som del af
den psykiatriske behandling.« I *Skrivning og sundhed*, af Marianne Raakilde
Jespersen, Lasse R. Gammelgaard og Signe Uldbjerg (red.), 185-213. Aarhus
Universitetsforlag, 2021.
- Charon, Rita. »Narrative Medicine: A Model for Empathy, Reflection, Profession and
Trust.« *JAMA vol. 286, No. 15*, 17. oktober 2001: 1897–1902.
- Davis, Philip. »Introduction.« I *Reading for Life*, af Philip Davis, 1-20. Oxford University
Press, 2020.
- Den Danske Ordbog: efterfødselsreaktion.* u.d.
<https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=efter%C3%B8dselsreaktion> (senest hentet
eller vist den 20. februar 2026).

- Felski, Rita. »Context Stinks!« I *The Limits of Critique*, af Rita Felski, 151-185. Chicago: University of Chicago Press, 2015.
- Felski, Rita. »Enchantment.« I *Uses of Literature*, af Rita Felski, 51-76. Blackwell Publishing, 2008.
- Felski, Rita. »Forord.« I *Litteratur i brug*, af Anne Marie Mai (red.), 7-11. Forlaget Spring, 2019.
- Felski, Rita. »Introduction.« I *Uses of Literature*, af Rita Felski, 1-22. Blackwell Publishing, 2008.
- Felski, Rita. »Knowledge.« I *Uses of Literature*, af Rita Felski, 77-104. Blackwell Publishing, 2008.
- Felski, Rita. »Recognition.« I *Uses of Literature*, af Rita Felski, 23-50. Blackwell Publishing, 2008.
- Felski, Rita. »Shock.« I *Uses of Literature*, af Rita Felski, 105-130. Blackwell Publishing, 2008.
- Friedrichsen, Andrea Koefoed. *Opdagende skrivning og forandrende læsning: En litterær undersøgelse af faciliteret kreativ skrivning for mennesker i fertilitetsbehandling [Kandidatspeciale, Københavns Universitet]*. 2025.
- Friedrichsen, Andrea Koefoed, Anette Søgaard Nielsen, og Anders Rasmussen Juhl. »HOW CAN CREATIVE WRITING AND READING ALOUD TRANSFORM THE STORIES TOLD BY PEOPLE IN FERTILITY TREATMENT?« *Revista 2i | Estudos de Identidade e Intermedialidade*, december 2025: 13-28.
- Gregersen, Martin, og Tobias Skiveren. »Litteratur og materialitet.« *Passage*, 77, 2017: 7-21.
- Gullestrup, Lise, og Inger Merete Terp. *Fødselsdepression*. Psykiatrifondens Forlag, 2008.
- Gunder-Hansen, Niels. »Motiver der blev væk for litteraturteorien.« *Topologi*, 2017: 69-86.
- Hansen, Helle Ploug, Sara Seerup Laursen, Ann-Dorthe Zwisler, og Anders Juhl Rasmussen. »"I'm sure that there is something healing in the writing process": Creative Writing Workshops for People with a Cancer Disease.« *Tidsskrift for Forskning i Sygdom og Samfund*, nr. 31, 31. oktober 2019: 167-185.

- Harthill, Graham, et al. »A Case Study: The Kingfisher Project.« I *Creative Writing in Health and Social Care*, af Fiona Sampson, 88-106. Jessica Kingsley Publishers, 2004.
- Hellum, Rikke, Stine Jensen, og Anette Nielsen. »Is training in creative writing a feasible treatment adjunct for clients suffering from chronic alcohol-use disorder?« *Nordic Studies on Alcohol and Drugs Vol. 34(4)*, 2017: 299–313.
- Hermann, Nellie. »Kreativitet: Hvad, hvorfor og hvor? .« I *Skrivning og sundhed*, af Marianne Raakilde Jespersen, Lasse R. Gammelgaard og Signe Uldbjerg, 33-61. Aarhus Universitetsforlag, 2021.
- James, Sara, Juliane Römhild, Melinda Turner, Anne-Maree Sawyer, og Chris Maylea. »‘Equal footing, equal voice’: Recognition of self and other.« *Health*, 15. oktober 2025: 1-19.
- Jespersen, Marianne Raakilde, Lasse R Gammelgaard, og Signe Uldbjerg.
»Introduktion.« I *Skrivning og sundhed*, af Marianne Raakilde Jespersen, Lasse R Gammelgaard og Signe Uldbjerg, 7-32. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2021.
- Jørgensen, Jens Lohfert. »Motiv og kontekst.« *Kultur og klasse*, 123, 2017: 88-108.
- Kawulich, Barbara. »Participant Observation as a Data Collection Method .« *Forum Qualitative Social Research: Volume 6, No. 2, Art. 43*, maj 2005.
- Latour, Bruno. *En ny sociologi for et nyt samfund: Introduktion til Aktør-Netværk-Teori (oversat af Claus Bratt Østergaard)*. Akademisk Forlag, 2008.
- Laursen, Sara Seerup, Tine Riis Andersen, Anders Juhl Rasmussen, og Helle Ploug Hansen. »“It Really Just Wrote Itself”: Facilitated Creative Writing for People With Chronic Illness.« I *Global Perspectives on Probing Narratives in Healthcare*, af Teresa Casal og Maria de Jesus Cabral (red.), 97-112. IGI global, 2023.
- Llambías, Pablo. »Der er ingen forskel på at undervise mennesker med kræft og mennesker uden kræft i skrivekunst.« I *Læse, skrive og hele: Perspektiver på narrativ medicin*, af Anders Juhl Rasmussen (red.), 51-56. Syddansk Universitetsforlag, 2017.
- . *Skrivning for begyndere: Om skønlitterær skrivekunst for begyndere: en personlig refleksion*. Gyldendal, 2015.
- Longden, Eleanor, et al. »Shared Reading: Assessing the intrinsic value of a literature-based health intervention.« *Medical Humanities*, 2015: 1-8.

- Munn-Giddings, Carol, og Hilary Bungay. »At påvise værdien af kunst og kultur i sundhedspleje: En pluralistisk tilgang til opbygningen af en evidensbase½.« I *Kultur og sundhed: en antologi*, af Anita Jensen (red.), 73-90. Turbine, 2017.
- Neilsen, Philip. »Creative Writing Literature Review and Evidence-Based Research.« I *Creative Arts in Counseling and Mental Health*, af Philip Neilsen, Robert King og Felicity Baker, 75-86. SAGE Publications, 2015.
- Nielsen, Anette Søgaard, og Anders Juhl Rasmussen. »Evidens for effekt: Kreative skriveværksteder og sundhedsfaglig dokumentation.« I *Skrivning og sundhed*, af Marianne Raakilde Jespersen (red.), Lasse R Gammelgaard og Signe Uldbjerg, 163-183. Aarhus Universitetsforlag, 2021.
- Nielsen, Lone. »Læremiddeludvikling - undersøgt som aktør-netværk.« *Learning Tech (17)*, 2026: 115-155.
- Ny KU-hjemmeside giver stemme til mennesker i fertilitetsbehandling. u.d.
<https://nors.ku.dk/nyheder/2025/ny-ku-hjemmeside-giver-stemme-til-mennesker-i-fertilitetsbehandling/> (senest hentet eller vist den 13. februar 2026).
- Nyssen, Olga P., et al. »Does therapeutic writing help people with long-term conditions? Systematic review, realist synthesis and economic considerations.« *Health Technology Assessment*, 20 (27), april 2016: 1-368.
- Pihl, Marie-Elisabeth Lei. *Anerkendelse og identitet i litteraturen*. Syddansk Universitetsforlag, 2024.
- Rasmussen, Anders Juhl. »Indledning.« I *Læse, skrive og hele: Perspektiver på narrativ medicin*, af Anders Juhl Rasmussen (red.), 11-19. Syddansk Universitetsforlag, 2017.
- Richie, Nimmo. »Actor-network theory and methodology: social research in a more-than-human.« *Methodological Innovations* 6(3), 2011: 108-119.
- Ricoeur, Paul. »LIFE IN QUEST OF NARRATIVE.« I *On Paul Ricoeur: Narrative and Interpretation*, af David Wood (red.), 34-47. Routledge, 1991.
- Rieder, Anna Rita, og Sebastian Nathan. »Skriften at give gaver: Om at være digtere der leder skrivegrupper.« I *Kunsten at komme sig: Rewritalize - Skrivegrupper i psykiatrien*, af Birgit Bundesen, Jon Toke Brestisson, Pablo Llambías og Bent Rosenbaum (red.), 61-68. Klim, 2024.
- Storm, Ida, og Ditte-Marie From. »Forestillinger om lykke - mødres fortællinger om efterfødselsreaktioner.« *Nordiske udkast*, nr. 1, 2015: 21-36.

Tanggaard, Lene, og Svend Brinkmann. »Interviewet: samtalen som forskningsmetode.« I *Kvalitative metoder: En grundbog (3. udgave)*, af Lene Tanggaard (red.) og Svend Brinkmann, 33-65. Hans Reitzels Forlag, 2020.

Tarp, Kristine, Rikke Hellum, og Anders Juhl, Nielsen, Anette Søgaard Rasmussen. »Can Creative Writing, as an Add-on to Treatment for Alcohol Use Disorder, Support Rehabilitation?« *Alcoholism Treatment Quarterly*, 8. juli 2019: 231-249.

World Health Organization: Health and Well-Being. u.d.
<https://www.who.int/data/gho/data/major-themes/health-and-well-being>
(senest hentet eller vist den 22. maj 2026).

Zwisler, Anne-Dorthe, et al. *Skriveværksted: Skrivning som innovativ indsats i rehabilitering og palliation*. REPHA - Videncenter for Rehabilitering og Palliation, REHPA notat nr. 6, 2017.